

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 5/3'2018

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2015 р. №1328 (економічні науки), Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2016 р. № 820 (юридичні науки). Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 № 353/10 (фахове видання з обліку та аудиту).

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази *Index Copernicus*.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Таврійським національним університетом ім. В.І. Вернадського та Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 14 від 15 травня

2018 року) та Вченою Радою Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського (Протокол № 17 від 17 травня 2018 року). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 28.05.2018

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2018
© "Економіка. Фінанси. Право",
2018

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

Керівник редакційної колегії з економічних наук:

Бутинець Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, головний науковий співробітник Наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ м. Київ

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Бондар Валерій Петрович, професор кафедри аудиту КНЕУ, директор аудиторської фірми "HLB UKRAINE", член Аудиторської палати України

Величко Олена Георгіївна, Радник Першого віце-прем'єра міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України, член Аудиторської палати України

Вініченко Ігор Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Дацій Олександр Іванович, д.е.н., професор, Заслужений працівник освіти України

Іванюта Василь Фалімонович, д.е.н., доцент, професор кафедри бізнес-адміністрування та зовнішньоекономічної діяльності Полтавського університету економіки і торгівлі

Клименюк Микола Миколайович, д.е.н., професор.

Кондрашихін Андрій Борисович, д.е.н., доцент

Корецька Світлана Олександрівна, д.е.н., професор

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент

Невелєв Олександр Михайлович, д.е.н., доцент

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., доцент, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Прушківський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Редько Олександр Юрійович, д.е.н., перший проректор з науково-педагогічної роботи, професор, академік НАСООА, член Аудиторської палати України

Сук Петро Леонідович, д.е.н., доцент, професор кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Національного університету біоресурсів і природо-користування України

Ткаченко Сергій Анатолійович, д.е.н., доцент, виконуючий обов'язки ректора Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

Царенко Оксана Вячеславівна, д.е.н., доцент

Керівник редакційної колегії з правових наук:

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративної діяльності НАВС

Заступник редакційної колегії з правових наук:

Лоцихін Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, Заслужений економіст України

Члени редакційної колегії з правових наук:

Баймуратов Михайло Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Маріупольського державного університету, заслужений діяч науки і техніки України

Бичкова Світлана Сергіївна, д.ю.н., професор, заступник начальника кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач спеціальною кафедрою № 1 Національної академії Служби безпеки України, заслужений юрист України

Джужа Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України

Кампо Володимир Михайлович, к.ю.н., доцент, громадський діяч, заслужений юрист України

Клименко Олена Вікторівна, к.ю.н., доцент

Кононенко Леонід Минович, к.ю.н., професор

Копан Олексій Володимирович, д.ю.н., професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту № 1

Литвин Олександр Петрович, к.ю.н., професор, професор кафедри публічно-правових дисциплін Університету сучасних знань

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, завідувач відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя Запорізького національного університету, академік міжнародної кадрової академії, відмінник освіти України, радник юстиції

Приходько Христина Вікторівна, к.ю.н., професор

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор

Шеф-редактор:

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління Аудиторської фірми "Аналітик", Заслужений юрист України

Технічний редактор:

Куцяк Олександр Анатолійович

Випусковий редактор:

Туманян Анна Оганесівна

ЗМІСТ

<i>Т.В. АБЕРІХІНА, П.А. ЛУКІНА, М.М. АБЕРІХІН.</i> Умови і особливості залучення прямих іноземних інвестицій на підприємства	4
<i>А.Д. АРАКЕЛЯН.</i> ЄС: політико-правова природа та майбутні сценарії розвитку	7
<i>С.М. КИРКАЧ, Є.М. ОГОРОДНЯ.</i> Ієрархія проблем ведення бізнесу в Україні	10
<i>М.В. ПРОКОПЕНКО.</i> Удосконалення системи оплати як чинник підвищення ефективності праці персоналу	18
<i>А.О. СЕМЕНЕЦЬ, Т.А. ВОРОВИК, О.Ф. ДОРОВСЬКОЇ.</i> Організація та методика аудиту розрахунків з оплати праці на підприємстві	21
<i>О.М. ТРОЙНИКОВА, Т.В. МАШОШИНА.</i> Ефективне використання суспільних благ в умовах об'єднання територіальних громад	24
<i>М.А. ОДНОРОГ.</i> Взаємодія суб'єктів інноваційної економіки у процесі інституціональних перетворень в аграрній сфері	29
<i>І.І. НЕСКОРОДЕВА, С.А. ПУСТОВГАР.</i> Побудова інтервальної шкали оцінювання рівня фінансового ризику підприємств машинобудівної галузі	32
<i>А.Е. МНАЦАКАНЯН.</i> Трудова міграція українців у країни Європейського Союзу: позитивні та негативні наслідки	37

АНОТАЦІЇ, КОМЕНТАРІ, КОНСУЛЬТАЦІЇ

Смішніше не придумаєш або як сучасна поліція реагує на автогонні заяви	40
--	----

АВЕРИХІНА

Тетяна Володимирівна
t.v.averihina@mzeid.in

ЛУКІНА

Поліна Анатоліївна
polina.lukina@mzeid.in

АВЕРИХІН

Микола Максимович
tataus1973@gmail.comк.е.н., доцент кафедри, Одеський
національний політехнічний
університетстудент, Одеський національний
політехнічний університетстудент, Одеський національний
політехнічний університет

УДК 658:330.322

УМОВИ І ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВА

CONDITIONS AND FEATURES OF DIRECT FOREIGN INVESTMENT ATTRACTION TO ENTERPRISES

У статті проаналізовано сучасні тенденції та особливості залучення прямих іноземних інвестицій, обґрунтована необхідність їх залучення в сучасних умовах, досліджено головні проблеми надходження іноземних інвестицій та запропоновано основні шляхи їх вирішення.

В статье проанализированы современные тенденции и особенности привлечения прямых иностранных инвестиций, обоснована необходимость их привлечения в современных условиях, исследованы главные проблемы поступления иностранных инвестиций и предложены основные пути их решения.

The article analyzes modern trends and peculiarities of attracting foreign direct investments, the necessity of their attraction in modern conditions is substantiated, the main problems of foreign investment are examined and the main ways to solve them are suggested.

Ключові слова: *прямі іноземні інвестиції, глобалізація світової економіки, іноземний інвестор, інвестиційний клімат, стимулювання інвестиційної діяльності*

Ключевые слова: *прямые иностранные инвестиции, глобализация мировой экономики, иностранный инвестор, инвестиционный климат, стимулирования инвестиционной деятельности*

Keywords: *foreign direct investment, globalization of the world economy, foreign investor, investment climate, stimulation of investment activity*

ВСТУП

У сучасному ринковому середовищі, що характеризується динамічністю, високою конкуренцією та невизначеністю умов функціонування, одним із ключових факторів успіху підприємницької діяльності є достатність капіталу. У життєвому циклі кожного підприємства настає період, коли власні засоби перестають забезпечувати подальший розвиток і постає потреба залучення зовнішніх інвестицій. Завдяки глобалізаційним процесам та мобільності капіталу перед підприємствами відкривається можливість використання переваг прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Однак, специфіка та жорстка боротьба за отримання цих інвестиційних ресурсів диктує необхідність розуміння процесів на світовому ринку капіталів та вимагає від підприємства розроблення відповідного управлінського підходу, що забезпечив би досягнення його цілей.

Проблема залучення іноземного капіталу належить до актуальних питань, які дискутуються у світовій та вітчизняній економічній літературі. Особливості залучення іноземних інвестицій в економіку України вивчали такі вчені, як Пересада А.А. [1], Бирка М.І. [2], Чернишова А.О., Сазанова В.В., [3], Шик Л.М. [4], Губський Б.В. [5] та ін..

Вивчення особливостей залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) дозволить максимально викорис-

тати всі позитивні ефекти іноземного інвестування за- для розвитку інфраструктури інвестиційної діяль- ності, поліпшення бізнес-клімату, забезпечення ста- лого економічного зростання та підвищення життєво- го рівня населення.

МЕТА РОБОТИ

Метою статті є дослідження особливостей залу- чення іноземних інвестицій на підприємства на сучас- ному етапі розвитку економічних відносин.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дана стаття базується на працях вітчизняних і зарубіжних вчених, а також на матеріалах періодич- них видань, статистичних збірниках. У роботі були використані методи порівняння та узагальнення, ана- лізу і синтезу, системний підхід тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Залучення ПІІ на підприємство є складним багато- аспектним процесом, що є відмінним у кожному окремому випадку і вимагає ситуаційного підходу. Цей шлях отримання інвестиційних ресурсів потребує у свою чергу активізації інтелектуальних, матеріаль- них, людських та фінансових ресурсів підприємства. Щоб забезпечити його результативність, підприємству необхідно систематизувати свою діяльність, спрямо- вану на пошук інвестора, налагодження комунікації з ним та освоєння інвестицій.

Для підвищення ефективності функціонування системи залучення ПІІ на підприємство необхідно розуміти суть процесу вибору інвестором інвестиційного проекту, де основними критеріями виступають їх дохідність та ризиковість. Через обмеженість інформації, що є джерелом невизначеності, та асиметрію інформації оцінювання дохідності та ризикованості інвестиційного проекту ускладнюється, а вибір відбувається на основі певних критеріїв. Як підтверджують результати досліджень, інвестори та підприємці зі складною структурою (великі за розміром, наявністю досвіду) зазвичай використовують стандартизовані розроблені критерії, перевірені часом та кількістю здійснених угод, які базуються на об'єктивних характеристиках. Інвестори та підприємці із простою структурою («початківці – стартапери», «бізнес-ангели») зазвичай не мають виробленого механізму прийняття рішень, тому їх вибір відбувається здебільшого на основі суб'єктивних характеристик. Причиною цього є нестача досвіду, а також обмежені ресурси на отримання об'єктивної інформації.

Припускається, що головні суб'єкти системи залучення ПІІ на підприємство зупиняються на оптимальному рішенні, тобто завжди обирається найкращий з доступних варіантів. Критерії відбору інвестиційних проектів іноземними інвесторами поділяються на такі групи:

- фінансові критерії (чиста теперішня вартість грошових потоків, індекс прибутковості, внутрішня норма дохідності, період окупності тощо);
- ринкові критерії (частка ринку, потенціал ринку до зростання, темпи зростання ринку, оцінка купівельної спроможності споживачів, оцінка конкурентів);
- критерії оцінки людського капіталу (оцінка команди, рівня кваліфікації генерального директора та вищого керівництва, їх особистих якостей).

Слід зазначити, що важливість кожної групи критеріїв при відборі інвестиційних проектів буде відрізнятися в залежності від виду іноземного інвестора, його мотивів, а також виду самих ПІІ, що планується залучати / здійснювати.

Інвестиції у створення нових підприємств – це інвестиції у виробничі потужності, які створюються, впроваджуються іноземними інвесторами самостійно від початкового до завершального етапу і передбачають організацію діяльності підприємства «з нуля».

Якщо говорити про інвестиції «з нуля» у виробничий цикл, то звичайно це є найбільш бажаними і перспективними для подальшого розвитку, оскільки являють собою потенціал значних інвестицій в основний капітал плюс створення нових робочих місць і як наслідок приріст показника доданої вартості. Такі інвестиції зазвичай пов'язані з будівництвом нового виробничого об'єкта. Від інвесторів вони вимагають наявності великої кількості ресурсів, оскільки підприємство з 100 % іноземним капіталом є ризикованою формою ведення бізнесу.

Злиття і поглинання - це інвестиції, які передбачають реорганізацію підприємства за участю іншого підприємства з-за кордону шляхом злиття («операції, спрямовані на добровільне об'єднання суб'єктів господарювання в нову структуру з метою збільшення масштабів виробництва») або поглинання («операції,

спрямовані на придбання контрольного пакету акцій і, як правило носить примусовий характер») [6].

Додатково виокремлюють ще так звані «brown-field investments» [7], коли інвестиції вкладаються у вже існуючі виробничі потужності чи інші активи (готові приміщення, цехи, корпуси), на базі яких іноземний інвестор має можливість розмістити виробництво з метою його переорієнтації чи надання нових послуг, які не вимагають обов'язкового збільшення виробничих потужностей.

Іноземний інвестор може здійснити покупку як елементів промислової інфраструктури (будівель, споруд, проведених комунікацій), що в силу певних обставин не використовуються за призначенням, але можуть бути повторно використаними в промислових цілях, так і діючих підприємств, які можуть стати стартом для подальшої діяльності іноземного інвестора на цільовому ринку.

Інвестиції у створення спільних підприємств, метою спільних підприємств є об'єднання ресурсів та координація зусиль задля досягнення таких результатів, які не можна отримати, проводячи господарську діяльність поодиночі. Суть спільного підприємства полягає в продукуванні синергетичного ефекту. Серед основних причин створення спільного підприємства за участю іноземної сторони є:

- підвищення конкурентоспроможності позицій існуючого бізнесу;
- досягнення ефекту масштабу;
- постачання сировини чи комплектуючих (покращення матеріально-технічного забезпечення за рахунок отримання від іноземного партнера дефіцитних матеріалів, а також тих комплектуючих деталей, які самим підприємством не виробляються);
- проведення науково-дослідної діяльності;
- маркетингова та збутова діяльність (використання торгової марки, мереж збуту партнера);
- отримання та доставляння товарів на іноземні ринки; розвиток експортної бази і зменшення нерационального імпорту.

Питання вибору форми ПІІ залежить від низки факторів, їх співставності у часі та узгодження зі стратегією іноземного інвестора та видом економічної діяльності підприємства.

Плануючи залучення ПІІ, необхідно проаналізувати переваги і недоліки, як загальні, так і специфічні, що очікуються від залучення ПІІ для конкретного підприємства. На макроекономічному рівні іноземні інвестиції часто розглядаються як панацея вирішення багатьох макроекономічних проблем. ПІІ, які у порівнянні з портфельними за своїм характером у більшості випадків не є спекулятивними, несуть з собою нові технології, управлінський досвід і необхідний капітал, яких гостро потребують місцеві підприємства трансформаційних економік через недостачу або ж високу вартість позикового капіталу.

Іншою характерною особливістю ПІІ є їх довготривалий характер. Як вже було не раз згадано, як здійснення, так і залучення ПІІ відносяться до стратегічних рішень розвитку підприємства. Вони характеризуються обмеженою мобільністю, ліквідністю та підвищеним ризиком, що вимагає зваженого вибору серед усіх інших альтернативних варіантів. Третьою

характерною особливістю ПП є їх спрямованість на прибуткову підприємницьку діяльність, що обумовлює раніше згадані характеристики та визначає мету здійснення ПП. Із залученням ПП отриманий прибуток, як і ризик, що з ним пов'язаний, піддається поділу зі стороною партнера.

Як доведено багатьма науковими працями і практичними результатами, притік іноземного капіталу не є безумовною передумовою розвитку приймаючого підприємства, а також його позитивного впливу на внутрішні підприємства приймаючої країни.

Тому наступною необхідною умовою є підтвердження доцільності залучення саме цього виду інвестицій.

Рішення про залучення ПП на підприємство виправдовується лише у випадку, коли усі інші альтернативні варіанти досягнення поставлених перед бізнесом цілей є вичерпаними або ж менш ефективними (банківські кредити, лізинг, державні субсидії, дотації чи інші форми фінансової підтримки від держави, фондів тощо). Тобто підприємство повинно мати чітку стратегію розвитку, яка передбачає необхідність залучення іноземного інвестора та конкретної форми ПП при невідповідності чи неможливості застосування альтернативних варіантів, що засвідчує оптимальність прийнятого рішення.

Як бачимо, з одного боку, фактори впливу на залучення ПП на підприємства формують умови для залучення ПП, а з іншого – визначають особливості та успішність перебігу цього процесу. Узагальнення типології факторів впливу на залучення ПП шляхом виокремлення різноманітних ознак та уточнення за ними змістовної характеристики окремих груп факторів, а також доповнення існуючих ознак новими, що зумовлено необхідністю досягнення поставлених цілей і завдань в процесі залучення ПП, має теоретичну та прикладну цінність. Вона є засобом визначення тих індивідуальних умов та особливостей, в яких перебуває конкретний суб'єкт залучення ПП, дозволяє сформулювати загальну картину сильних та слабких сторін інвестиційної пропозиції і служить основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень у сфері ефективного залучення ПП на підприємства.

ВИСНОВКИ

Отже, підприємства, що націлені на залучення ПП, перебувають в умовах високої конкурентності ринку

ПП та наявності асиметрії інформації, що спричинює невизначеність, ризик та складність міжнародного середовища, в якому приймаються управлінські рішення щодо ПП. Незважаючи на технологічний прогрес в комунікаційних мережах (Інтернет, авіасполучення), який зменшує фізичні відстані та сприяє сторонам прямого іноземного інвестування в пошуку необхідної інформації та налагодженню контактів, зберігається «культурна відстань», яку слід враховувати в міжособистісних комунікаціях сторін.

Ці умови диктують необхідність застосування інструментів маркетингу в процесі залучення ПП на підприємство та попередження тих поведінкових правил, які відслідковуються у діяльності іноземних інвесторів та можуть негативно вплинути на інвестиційне рішення.

Список використаних джерел

1. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом / А.А. Пересада. – К.: Лібра, 2002. – 472 с.
2. Бирка М.І. Проблема формування системи залучення прямих іноземних інвестицій на підприємства / М.І. Бирка // Тези доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції [«Стратегії розвитку економічних систем на мікро- та макrorівнях»], (Дніпропетровськ, 17-18 травня 2013 р.) – Дніпропетровськ: Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 11-14.
3. Чернишова Л.О. Особливості залучення та стимулювання іноземного інвестування в Україні / Л.О. Чернишова, В.В. Сазанова // Бізнес Інформ. – 2013. – № 2. – С. 87-90.
4. Шик Л.М. Стан іноземного інвестування в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення / Л.М. Шик, Н.Є. Скоробогатова // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. - № 3 (7). – С. 217-224.
5. Губський Б.В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі / Б.В. Губський. – К.: Наукова думка. – 1998. – 390с.
6. Кубах Т. Ринок злиття та поглинання: сучасний стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / Т. Кубах // Ефективна економіка. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1151>.
7. Meyer K. Entry Mode Choice in Emerging Markets: Greenfield, Acquisition, and Brownfield / K. Meyer, S. Estrin. // CEES. – 1998. – Working Paper No 18.

АРАКЕЛЯН

УДК 341.174

Анжеліка Давидівна
anzhelika_arakelian@yahoo.com

ЕС: ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ПРИРОДА
ТА МАЙБУТНІ СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ

EU: POLITICAL AND LEGAL NATURE
AND FUTURE SCENARIOS OF DEVELOPMENT

студент,
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

У статті розглянуто особливості політико-правової природи Європейського Союзу в контексті його подальшого розвитку та функціонування. Проведений аналіз сценаріїв майбутнього ЕС та зроблені щодо цього висновки мають не лише теоретичне, а й практичне значення для обрання оптимального вектору подальшого розвитку.

В статье рассмотрены особенности политико-правовой природы Европейского Союза в контексте его дальнейшего развития и функционирования. Проведенный анализ сценариев будущего ЕС и сделанные в соответствии с этим выводы имеют не только теоретическое, но и практическое значение для выбора оптимального вектора дальнейшего развития.

The article offering a glimpse into the peculiarities of the political and legal nature of the European Union in the context of its further development and functioning. The analysis of the scenarios of the EU future and the conclusions drawn in this regard have not only theoretical but also practical value for choosing the optimal vector for further development.

Ключові слова: політико-правова природа ЕС, сценарії розвитку ЕС, Європейський Союз

Ключевые слова: политико-правовая природа ЕС, сценарии развития ЕС, Европейский Союз

Keywords: political and legal nature of the EU, scenarios of the EU development, the European Union

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Європейський Союз виступає як впливовий гравець на міжнародній арені, однак його правовий статус залишається невизначеним. Політико-правова природа цього об'єднання викликає чимало дискусій серед вчених у всьому світі, сформовано різні підходи та теорії, однак єдиного концептуального розуміння щодо цього питання так і не знайдено. Наділений міжнародною правосуб'єктністю та унікальною компетенцією, Європейський Союз постійно розширюється, охоплюючи все нові сфери політичного, економічного і суспільного життя держав-членів. Постає питання щодо обмеження суверенітету останніх, а разом з цим набуття ЄС все більше ознак державності. В тісному взаємозв'язку з політико-правовою трансформацією знаходиться майбутнє Союзу, адже саме від взаємодії країн-членів та ЄС, буде залежати сценарій подальшого розвитку Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень

Дослідженню політико-правової природи ЄС та його подальшого розвитку і функціонування присвячені роботи як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, серед яких П. Крейг, К. Лінартс, Г. де Бурка, А. Слейтер, В. Швед, І. Яковюк, В. Денисов, М. Мікієвич, В. Муравйова, Н. Ушаков, А. Капустін, М. Корольов, Ю. Юмашев, Б. Топорнін, С. Кашкін та інші.

МЕТА СТАТТІ полягає в аналізі політико-правової природи ЄС та перспектив його подальшого розвитку, визначенні пріоритетів, а у зв'язку з цим, най-

більш сприятливого сценарію розвитку Європейського Союзу.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Єдиним державним утворенням на території Європи, яке за розмірами можна порівняти з Європейським союзом, була Західна Римська імперія. Ще в епоху античності народи та їх вожді розуміли, що тільки об'єднавшись для досягнення спільної мети можна вижити, перемогти ворогів, зберегти державність. Однак, після розпаду Західної Римської імперії Європа протягом тисячоліття була роздробленою. Ідеї створення домінуючого міждержавного утворення з новою силою почали набирати обертів після Другої світової війни. Про необхідність об'єднання європейських країн вголос заявив Вінстон Черчілль. 19 вересня 1946 р. у своїй промові в Цюрихському університеті він закликав до створення «Сполучених штатів Європи», аналогічних Сполученим Штатам Америки [1]. Як результат, у 1949 р. була створена Рада Європи – міжнародна міждержавна організація, яка зосередила свою діяльність на проблемах забезпечення прав людини. Проте, роль домінуючого міждержавного утворення здобув Європейський Союз, який об'єднує 28 держав-членів і виступає впливовим гравцем на міжнародній арені.

ЄС є унікальним утворенням, яке характеризується ознаками, притаманними і міжнародно-правовій організації, і федерації, і конфедерації, а як стверджують деякі вчені, навіть імперії, але у повній мірі не є

жодною з них. То що ж являє собою ЄС з точки зору політико-правової природи і які перспективи його розвитку? Особливої актуальності це питання набуло після прийняття Лісабонського договору [2]. Він офіційно закріпив існування Європейського Союзу, наділив його міжнародною правосуб'єктністю, унікальною компетенцією, яка чітко не підпадає під ознаки жодного міждержавного утворення і при цьому постійно розширюється. У науковому світі постійно точаться дискусії з цього питання, але визначити єдиний компромісний варіант так і не вдалося, тому виділяють декілька концепцій розуміння правової природи ЄС.

Міжнародно-правова концепція розглядає Європейський Союз як міжнародну організацію. Особливими її прихильниками виступають британські вчені, які називають ЄС міжнародною організацією «нового типу» [3]. Так, Ю.С. Хоббі у своїх працях наводить основні ознаки міжнародних організацій і механізм їх безпосередньої реалізації в ЄС. По-перше, міжнародні міжурядові організації утворюються і діють згідно з установчим актом, який має статус міжнародного договору. Що стосується Європейського Союзу, то він також діє на основі міжнародного договору. По-друге, членами міжурядової організації як і ЄС можуть бути лише держави. Відмінністю є те, що членами ЄС можуть бути лише держави, які відповідають встановленим критеріям. По-третє, необхідною умовою функціонування міжнародних міжурядових організацій є наявність органів, які мають право приймати рішення з їх компетенції, які, як правило, носять рекомендаційний характер. Рішення органів ЄС є обов'язковими для держав-членів. Тобто, ці органи мають статус «наднаціональних», що свідчить про передачу частини свого суверенітету для ЄС, що було б неприпустимим для міжнародних міжурядових організацій. Також, важливо зазначити, що кожна міжнародна міжурядова організація наділяється певним набором повноважень, які закріплені в установчих договорах. Що стосується ЄС, то коло питань, які входять до його виключної компетенції, постійно розширюється [4, с. 593].

Поряд з цим, вирізняють державницьку концепцію, суть якої полягає в тому, що ЄС розглядається як держава з федеративною або конфедеративною формою державного устрою. Європейський Союз як федерація характеризується такими ознаками: єдина територія без внутрішніх кордонів, єдине громадянство, єдність цілей у різних сферах суспільного життя, спільна політика, встановлення загальних принципів організації та діяльності ЄС та його держав-членів, наявність вищих законодавчих, виконавчих та судових інстанцій на рівні Союзу, існує розподіл владних повноважень між органами Євросоюзу і утворюючими його державами, наднаціональні органи мають повноваження приймати як рекомендаційні, так й імперативні рішення, рішення органів ЄС мають обов'язкову силу без додаткового затвердження їх державами-членами, ЄС має єдиний бюджет, загальну валютну систему і єдину валюту (за деяким винятком) [5, с. 85]. Однак, ЄС не можна назвати федерацією, і найголовнішим фактором у цьому питанні є те, що у нього відсутня одна з основних її ознак: у федеративній

державі суб'єкти є невід'ємними складовими самої держави і наділені лише окремими суверенними правами, а держави-члени ЄС є абсолютно самостійними і володіють повним суверенітетом [6, с. 360].

Також ЄС має й риси конфедерації: об'єднання здійснюється заради досягнення певних цілей; зберігається суверенність держав і досить високий ступінь їх самостійності; правовою основою союзу є міжнародний договір [5, с. 85]. Та на відміну від конфедерації ЄС не є тимчасовим утворенням, його існування не припиниться після досягнення певної мети, оскільки цього не передбачено договором про його створення. Цілі та завдання ЄС є не конкретними, а динамічними. Крім того в конфедерації не існує єдиного громадянства, валюти, які притаманні ЄС.

Концепція синтезу поєднує положення двох попередніх та виходить з того, що ЄС містить ознаки принаймні трьох міждержавних утворень: федерації, конфедерації, міжнародно-правової організації. Крім того він має власні притаманні лише йому риси (особливий характер права, інститут громадянства та ін.). Отже, з позиції теорії синтезу ЄС являє собою *sui generis* (організацію особливого роду). Як зазначає Л. Грицаенко, частіше за все ЄС характеризують як інтеграційне утворення наднаціонального характеру, який проявляється в діяльності інститутів ЄС та механізмі прийняття рішень [7, с. 86].

Неможна залишити поза увагою ще один підхід. Так, професором Оксфордського університету Яном Зеленкою була написана книга «Європа як імперія: природа розширеного Європейського Союзу», де викладається зовсім новий погляд на природу ЄС [8]. Незважаючи на схожість процесів європейської інтеграції з процесами формування держави, Євросоюз в даний час набуває все більше рис середньовічної наддержави або імперії, такої як, наприклад, Вестфалія. Державний лад, що встановлюється, розглядається автором як нео-середньовічна імперія з характерною поліцентричною системою державного управління, розгалуженою судово-правовою системою, глибокою диференціацією культурного і економічного контекстів, а також розмитими територіальними кордонами і чітко розподіленим суверенітетом. Автор пропонує свою систему управління Європою, що стрімко розвивається, здатну більш ефективно протистояти сучасним викликам модернізації та глобалізації. Так, наприклад, прийняття Європейської Конституції, створення єдиної Армії Європи або впровадження так званої соціальної моделі Європи.

Однак, своє бачення майбутнього ЄС має і Жан-Клод Юнкер. Голова Європейської Комісії зазначив, що Євросоюзу вкрай необхідне вироблення довгострокової програми розвитку. Оприлюднена 1 березня 2017 р. Біла книга щодо майбутнього Європи стала внеском Комісії до ювілейного саміту ЄС. Вона представляє бачення на те, як Європа змінюватиметься протягом наступного десятиліття перед обличчям сучасних викликів.

У Білій книзі викладені п'ять основних сценаріїв, кожен з яких надає можливість поглянути на можливий стан справ в Союзі у 2025 р. залежно від вибору, який ЄС зробить до кінця року [9].

1. «Продовжуємо роботу» – сценарій, за яким ЄС-

27 продовжуватиме слідувати визначеним Лісабонським договором курсом, передбачає зосередження зусиль на модернізації поточної програми реформ та втіленні її у життя.

2. «Нічого, крім єдиного ринку» – сценарій, якщо ЄС-27 не зможе досягти домовленості щодо поглиблення співпраці в багатьох сферах політики, передбачає зосередження зусиль Союзу на ряді ключових аспектів єдиного внутрішнього ринку. Належне функціонування єдиного внутрішнього ринку стане основним «сенсом існування».

3. «Ті, хто бажають більшого, робитимуть більше» – сценарій, за яким ЄС-27 функціонуватиме у звичному режимі, але деякі держави-члени виявлять бажання поглиблювати інтеграцію, передбачає виникнення в Союзі однієї або декількох «коаліцій бажуючих», готових працювати разом в конкретних сферах політики, зокрема таких, як оборона, внутрішня безпека, оподаткування або соціальні питання. Досвід застосування такого підходу під час створення Шенгенської зони (22 держави-члени з 28-ми) або зони євро (19 держав-членів з 28-ми), показує, що такий сценарій є можливим.

4. «Робити менше, але більш ефективно» – сценарій, за яким держави-члени досягнуть консенсусу щодо необхідності спільних дій задля більш ефективного вирішення певних пріоритетів, передбачає зосередження уваги і обмежених ресурсів Союзу на меншій кількості сфер спільної політики.

5. «Робити набагато більше разом» – сценарій, за якого досягнуто консенсус у розумінні того, що ні ЄС-27, як такий, ні держави-члени самі по собі не зможуть ефективно протистояти викликам сьогодення, передбачає надання ЄС державами-членами більшого обсягу влади, ресурсів і повноважень прийняття рішень [10].

Хоча Європейська Комісія жодним чином про це не зазначає, європейські оглядачі й експерти майже одноставні у тому, що це сценарій перетворення ЄС на федеративну державу. Отже ми бачимо тісний зв'язок між шляхами розвитку ЄС і його політико-правовою природою, яка постійно трансформується, на даний момент в бік розширення повноважень ЄС і охоплення нових сфер впливу, що свідчить про перевагу державницької концепції. В той же час, ми вважаємо, що європейські держави, які мають вікове ім'я і є впливовими гравцями на міжнародній арені, в жодному разі не відмовляться від свого суверенітету на користь ЄС. У той же час ми є прихильниками саме цього п'ятого сценарію, оскільки в сучасному світі, де спостерігаються тенденції до поділу і роздробленості країн, політичної та економічної нестабільності, де ведуться гібридні війни, а свавілля допускається інколи на державному рівні, потрібно об'єднуватись навколо спільного ідеологічного і політичного центру, який діє відповідно до норм закону та моралі і яким є Європейський Союз.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши унікальні особливості Європейського Союзу, його правову природу та перспективи і сценарії майбутнього розвитку, ми бачимо, що ЄС є дуже динамічним, постійно трансформується, розши-

рюючи свої можливості, повноваження та кордони. Для конфедерацій характерний розпад після досягнення спільної мети, для федерацій – втрата суверенітету державами-членами. Яка доля спіткає ЄС залежить, зокрема, від сценарію майбутнього розвитку, який він обере. Очевидно одне, Європейський Союз повинен здійснювати свою діяльність і надалі, вдюконалюватись і бути прикладом того, яким чином країни об'єднали свої зусилля для досягнення спільної мети.

Напрями подальших досліджень

Європейський Союз знаходиться в постійній динаміці, тому найбільш актуальним питанням для майбутніх досліджень є вивчення процесу еволюції ЄС, яке в подальшому дасть змогу визначити його правову природу. В залежності від вектору, в якому Союз буде рухатись далі, його взаємодії з державами-членами, необхідно досліджувати та розробляти програми розвитку ЄС, що дасть змогу побачити майбутні перспективи, визначити пріоритети, врахувати всі переваги та недоліки і йти вперед до нових цілей.

Список використаних джерел

1. Speech of Sir Winston Churchill // Council of Europe [Електронний ресурс]. – режим доступу: <https://winstonchurchill.org/resources/speeches/1946-1963-elder-statesman/the-council-of-europe/>
2. Treaty of Lisbon // Official Journal of the European Union. – С 306/1 [Електронний ресурс]. – режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12007L/TXT>
3. Яковюк І.В. Європейський Союз кризь призму міжнародної організації / І.В. Яковюк // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / ред. кол.: Ю.П. Битяк та ін. – Х.: Право, 2008. – №15. – С. 58-67.
4. Хоббі Ю.С. Правова природа Європейського союзу: проблема визначення // Держава і право. Вип. 47. – 2010. – С. 590-595.
5. Палєєва Ю.С., Григорченко Д. Безпрецедентний феномен Європейського Союзу щодо юридичної форми // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки». – №1 (6). – 2015. – С. 83-90.
6. Швед В.С. Правова природа Європейського Союзу / В.С. Швед // Міжнародні читання присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П. Є. Казанського: матеріали Міжнар. конф. (м. Одеса, 22–23 жовтн. 2010 р.). – Одеса: Фенікс, 2010. – С. 360-361.
7. Грицаєнко Л. Європейський Союз як організація sui generis // Публічне право. – №1. – С. 82-87.
8. Zielonka J. Europe as Empire: The Nature of the Enlarged European Union // OUP Oxford (2006). – P. 306.
9. Commission presents White Paper on the future of Europe: Avenues for unity for the EU at 27 // European Commission – Press release. – Brussels, 1 March 2017. – Access mode: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-385_en.htm.
10. ANNEX: Five scenarios offering a glimpse into the potential state of the Union by 2025. – Access mode: http://europa.eu/rapid/press-release_IP17-385_en.htm

КИРКАЧСвітлана Миколаївна
KirkachSN@ukr.netк.е.н., доцент, Харківський
національний економічний
університет імені Семена
Кузнеця

УДК 334.012.64(477)

**ІЄРАРХІЯ ПРОБЛЕМ ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ
В УКРАЇНІ****HIERARCHY OF BUSINESS' PROBLEMS IN
UKRAINE****ОГОРОДНЯ**Євгенія Миколаївна
ogorodnjaem@ukr.netк.е.н., викладач, Харківський
національний економічний
університет імені Семена
Кузнеця

Стаття присвячена дослідженню проблем ведення бізнесу в Україні. У статті проаналізовано існуючі проблеми ведення бізнесу, систематизовано (враховуючи думки фахівців у сфері ведення бізнесу) їх у групи, встановлено причинно-наслідкові зв'язки між існуючими проблемами, а також шляхом застосування проблемно-орієнтованого підходу побудована ієрархічна структура проблем ведення бізнесу в Україні.

Статья посвящена исследованию проблем ведения бизнеса в Украине. В статье проанализировано существующие проблемы ведения бизнеса, систематизировано (учитывая мнения специалистов в сфере ведения бизнеса) их в группы, установлено причинно-следственные связи между существующими проблемами, а также путем применения проблемно-ориентированного подхода построено иерархическую структуру проблем ведения бизнеса в Украине.

The article dwells upon to research of doing business problems in Ukraine. In the article the existing problems of doing business were analyzed and systemized by groups (according to expert opinions in the doing business sphere), cause-effect relations among existing problems were educed and the hierarchic structure of doing business problems in Ukraine was constructed through the use the problem-oriented approach.

Ключові слова: бізнес, ведення бізнесу, проблеми ведення бізнесу, взаємозв'язок проблем, ієрархія проблем, проблемно-орієнтований підхід

Ключевые слова: бизнес, ведение бизнеса, проблемы ведения бизнеса, взаимосвязь проблем, иерархия проблем, проблемно-ориентированный подход

Keywords: business, business management, problems of doing business, the relationship of problems, the hierarchy of problems, problem-oriented approach

ВСТУП

Бізнес (у перекладі з англійської мови – справа, діло) – це підприємницька, комерційна чи будь-яка інша діяльність, що спрямована на отримання прибутку. Проте в умовах трансформаційних змін в економіці країни, постійної зміни законодавства, посилення впливу соціально-економічних та політичних чинників мета бізнесу дещо послаблена. Останнім часом ведення бізнесу в Україні спрямоване не на отримання прибутку, а лише на виживання, пристосування та протистояння мінливим зовнішнім і внутрішнім чинникам. Саме з метою подолання негативного впливу зовнішніх й внутрішніх чинників та виведення бізнесу на якісно новий етап його розвитку актуальності набуває дослідження існуючих проблем ведення бізнесу, встановлення їх ієрархії та обґрунту-

вання можливих шляхів усунення виокремлених груп проблем.

Вагомий внесок у дослідження існуючих проблем у сфері ведення бізнесу зробили такі вчені-економісти: Воронич К.М., Гобир І.Б., Дикань О.В., Добуляк Л.П., Жирко С.О., Ольвінська Ю.О., Поліщук О.В., Сідак О.В., Солованюк С.М. та інші.

Разом із тим узагальнення напрацювань науковців і фахівців-практиків, їх накопичений досвід та отримані результати щодо дослідження й класифікації проблем ведення бізнесу зумовлюють необхідність подальшого вдосконалення вимагає систематизація проблем ведення бізнесу. Крім того, існує об'єктивна необхідність встановлення ієрархії систематизованих проблем у сфері ведення бізнесу для можливості їх нівелювання.

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні та систематизації існуючих проблем ведення бізнесу в Україні, встановленні між ними взаємозв'язку й побудові ієрархії проблем ведення бізнесу з метою обґрунтування можливих шляхів їх подолання.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичну, методологічну та інформаційну основу статті складають наукові публікації, матеріали періодичних видань і монографій, ресурси мережі Інтернет. Для досягнення поставленої мети використано такі методи наукового дослідження: аналізу, синтезу, логічного узагальнення, аналогії, опитування, метод експертних оцінок – для вивчення та систематизації існуючих проблем ведення бізнесу в Україні; проблемно-орієнтований метод – для формування ієрархічної структури типової проблематики ведення бізнесу в Україні; графічний – для унаочнення отриманих результатів дослідження тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Починаючи із 2001 р. Світовий банк Doing Business щороку публікує міжнародний рейтинг держав залежно від легкості ведення бізнесу. Позицію України в рейтингу не можна вважати престижною. Так, у 2006 р. Україна посіла 124 місце, у 2007 р. – 138, у 2008 р. – 144, у 2009 р. – 146, у 2010 р. – 142, у 2011 р. – 145, у 2012 р. – 152, у 2013 р. – 137, у 2014 р. – 112, у 2015 р. – 96, у 2016 р. – 81, 2017 р. – 80 (із загальної кількості 189) [1].

Окрім того, у 2017 р. у рейтингу Глобальний індекс інновацій Україна займає 50 місце (із загальної кількості 127) – підвищення на 6 позицій у порівнянні із 2016 р., у рейтингу Індекс економічної свободи – 150 місце (із загальної кількості 180) – підвищення на 16 позицій у порівнянні із 2016 р., у рейтингу Індекс конкурентоспроможності – 81 місце (із загальної кількості 137) – підвищення на 4 позиції у порівнянні із 2016 р., у рейтингу Індeksu процвітання – 112 місце (із загальної кількості 149) – без змін у порівнянні із 2016 р., у рейтингу Рейтинг податкового навантаження – 43 місце (із загальної кількості 189) – підвищення на 41 позицію у порівнянні із 2016 р. [2].

Беззаперечно, позиції України в міжнародних економічних рейтингах з кожним роком покращуються проте, вочевидь, є проблеми, які перешкоджають нашій країні зайняти лідируючі позиції.

Кожен із зазначених міжнародних економічних рейтингів розраховується на підставі певної системи показників, яка дозволяє виявити наявність або відсутність існуючих в економіці певної країни проблем.

Так, індекс ведення легкості бізнесу включає наступні ключові індикатори [3]:

- 1) розпочинання бізнесу – процедури, час, витрати та мінімальний капітал для заснування підприємства;
- 2) робота з дозволами на будівництво – процедури, час та витрати на будівництво складу;
- 3) отримання електропостачання – процедури, час, витрати на отримання електропостачання;
- 4) реєстрація майна – процедури, час та витрати на реєстрацію комерційної нерухомості;
- 5) отримання кредиту – міць юридичних прав, глибина кредитної інформації;

6) захист прав інвесторів – відкритість фінансових показників, відповідальність керівництва та легкість судових позовів від інвесторів;

7) сплата податків – кількість податків, час на підготовку податкових звітів, загальний податок як частка прибутку;

8) міжнародна торгівля – кількість документів, витрати та час необхідний для експорту та імпорту;

9) забезпечення контрактів – процедури, час та витрати на примушення сплати боргу;

10) закриття підприємства – відсоток відшкодувань, час та додаткові витрати на закриття неплатоспроможності фірми.

У свою чергу, індекс економічної свободи базується на наступних індексах [4]: 1) свобода бізнесу; 2) свобода торгівлі; 3) податкова свобода; 4) державні витрати; 5) грошова свобода; 6) свобода інвестицій; 7) фінансова свобода; 8) захист прав власності; 9) свобода від корупції; 10) свобода трудових стосунків.

А, наприклад, індекс процвітання розраховується на підставі наступних складових [5]: 1) розвиток економіки; 2) ведення бізнесу; 3) уряд; 4) освіта; 5) охорона здоров'я; 6) безпека; 7) персональні свободи; 8) соціальний капітал; 9) екологія.

Отже, кожен рейтинг враховує певні показники, за якими визначається позиція держави.

На підставі узагальнення літературних джерел, спираючись на думки фахівців у сфері ведення бізнесу, а також дослідивши критерії міжнародних економічних рейтингів, можна виокремити наступні основні групи проблем ведення бізнесу в Україні:

- 1) проблема компетентності.
- 2) проблема податкових умов ведення бізнесу.
- 3) проблема особливостей отримання банківських продуктів / послуг.
- 4) проблема тіньового ведення бізнесу.
- 5) проблема зловживання посадовими повноваженнями.
- 6) проблема невідповідності соціальних стандартів рівню життя населення.
- 7) проблема митного законодавства України.
- 8) проблема відсутності державної підтримки.
- 9) проблема геополітичного стану України.
- 10) проблема валютного регулювання у сприянні ведення бізнесу.

11) проблема альтернативи вибору способу обміну інформацією між контролюючими органами і суб'єктами господарювання.

Доцільно більш детально дослідити кожен із зазначених проблем.

1) Проблема компетентності включає:

– відсутність висококваліфікованих фахівців (це стосується як і суб'єктів господарювання, так й контролюючих органів).

– наявність вузькоспеціалізованого персоналу (також відноситься як до суб'єктів господарювання, так й контролюючих органів).

– розбіжності між вимогами діючого законодавства України та консультативно-роз'яснювальною роботою фахівців контролюючих органів.

2) Проблема податкових умов ведення бізнесу передбачає:

– постійну швидку зміну податкового законодав-

ства, до якої неможливо пристосуватись суб'єктам господарської діяльності. Так, наприклад, зміни до Податкового кодексу України (далі – ПКУ), внесені 28.12.2014 р. починають діяти вже з 01.01.2015 р., а зміни внесені 24.12.2015 р. – з 01.01.2016 р. й така тенденція спостерігається впродовж 2017-2018 рр. [6].

– невідповідність між собою нормативно-правових актів держави, наприклад, Господарський кодекс України, зокрема ст. 55, не відповідає новому Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» або використання застарілої нормативно-правової бази, яка не відповідає реаліям становлення [7, 8].

– достатньо великі розміри податкового навантаження на певні групи суб'єктів господарювання (зокрема, фізичні особи – підприємці, які певний проміжок часу не здійснюють свою діяльність все одно повинні сплачувати єдиний соціальний внесок, який станом на 01.01.2018 р. складає 819,06 грн.) [9].

– невідповідність дій державної фіскальної служби вимогам чинного податкового законодавства України. Так, наприклад, відповідно до Наказу МФУ «Про затвердження Критеріїв оцінки ступеня ризиків, достатніх для зупинення реєстрації податкової накладної / розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних» Таблиця даних платника податку повинна бути врахована в автоматичному режимі, якщо платник податку є сільськогосподарським підприємством, який станом на 31.12.2016 р. застосовував спеціальний режим оподаткування відповідно до ст. 209 ПКУ [10], проте жодна таблиця даних платника податку протягом періоду 01.07.2017-21.03.2018 рр. не була прийнята.

3) Проблема особливостей отримання банківських продуктів / послуг полягає у наступному:

– зменшення обсягів кредитування суб'єктів господарювання (у першому кварталі 2018 р. порівняно із четвертим кварталом 2017 р. обсяг кредитів зменшився на 4,2 % для суб'єктів середнього підприємництва, на 17,2 % – для суб'єктів малого підприємництва (крім мікропідприємництва)), що базується на основі підвищення вимог до застави та посилення обмежень, що їх установлюють для позичальників у кредитних угодах для середнього і малого бізнесу, та за умови надання валютних і довгострокових кредитів [11].

– відсутність універсальних стандартів форми представлення документів для проведення фінансового моніторингу фінансових операцій клієнтів [12].

4) Проблема тіньового ведення бізнесу включає:

– невідповідність між розміром фактичної (мінімальної заробітної плати, яка встановлена законодавством) та реальної заробітної плати.

– наявність неофіційного працевлаштування (починаючи із 01.01.2017 р. діючим законодавством України було встановлено непомірні розміри штрафних санкцій за порушення трудового законодавства [13], проте державною службою України з питань праці доволі часто й надалі накладаються штрафи на суб'єктів господарювання).

– безперешкодну діяльність «фіктивних підприємств» або здійснення підприємствами «безтоварних» операцій, проте діяльність підприємств реального

сектора економіки інколи знаходиться у скрутному становищі.

5) Проблема зловживання посадовими повноваженнями розглянута крізь призму двох основних аспектів:

– рейдерські напади на бізнес.

Грунтуючись на результатах дослідження Українського інституту дослідження екстремізму, станом на січень-лютий 2015 р. кількість повідомлень, яка стосувалася конкретних об'єктів власності становила 1 169 повідомлень, тобто повідомлення в середньому стосувалися 13-24 об'єктів щотижня [14]. Погіршення ситуації спостерігалось у 2017 р., відповідно до даних Антирейдерського союзу підприємств України, зафіксовано 7 500 рейдерських атак за рік [15] лише на аграрний сектор економіки, тобто 144 атаки щотижня. Дані показники є досить високими для країни, що орієнтована на структурні реформи і адаптацію до європейських стандартів економічної діяльності.

– хабарництво.

Основоючись на даних Генеральної прокуратури України [16, 17] кількість злочинів проти власності за статтею хабарництва та одержання неправомірної вигоди зросла на 35,9 % на початок 2018 р. порівняно з початком 2017 р., що у структурному розрізі становить 13 та 10,1 % відповідно.

6) Проблема невідповідності соціальних стандартів рівню життя населення передбачає:

– низьке значення показників соціальних стандартів за достатньо високого рівня інфляції у державі.

– стрімке зростання розміру мінімальної заробітної плати у 2017 р (майже у 2 рази порівняно з 2016 р.), що обумовило збільшення податкового навантаження суб'єктів господарювання.

– невідповідність споживчих потреб громадян розміру мінімальної заробітної плати / пенсії / аліментів / матеріального забезпечення / державної допомоги тощо встановленого діючим законодавством.

7) Проблема митного законодавства України включає:

– навмисне заниження ціни на імпорتنі / експортні товари з метою подальшого заниження вартості митних послуг.

– недосконалість нормативно-правового регулювання митної діяльності держави та її уповноважених органів.

– відсутність автоматизації у роботі митних органів з іншими контролюючими органами та суб'єктами господарювання.

– невідповідність митного контролю сучасним потребам пропускнуої здатності та світовим стандартам контролю товарів.

– розбіжність у розмірах ставок ввізного мита на однорідні товари.

– встановлення специфічних ставок ввізного мита без урахування специфіки поставок.

8) Особливостями проблеми державної підтримки є:

– відповідно до Індексу Глобальної конкурентоспроможності [18], основними аспектами відсутності державної підтримки доцільно вважати – бюрократичність влади, що виражена тривалим періодом для прийняття і ухвалення рішення або закону; політичну

нестабільність.

– обмеженість програм державної підтримки суб'єктів господарювання, що корелює зі ст. 262-267 ч. 2 «Державна допомога», гл. 10 «Конкуренція», р. IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [19].

9) Проблема геополітичного стану України характеризується:

– порушенням її територіальності цілісності, що підтверджується Резолюцією ПАРС 2209 (2018) [20] та наявністю Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» [21].

– низька спроможність до контролю владними структурами територіальної цілісності та демографічної, політичної і економічної ситуації в країні. Основуючись на рейтингу України за Індексом слабкості «Fragile States Index» за групами, у 2018 р. Україну, з оцінкою 72,6, віднесено до категорії країн з критичним рівнем нестабільності поруч з Габоном і Туркменістаном [22], дані тенденції властиві й 2017 р. [23].

– дисбаланс ресурсних можливостей і спроможності забезпечення високої продуктивності бізнесу як основи економічного зростання. Відповідно до Індексу глобальної конкурентоспроможності, Україна у 2018 р. знаходиться на 81 місці зі 137 країн світу, що на 3 позиції вище попереднього періоду [18].

10) Проблема валютного регулювання у сприятливому веденні бізнесу представлена у наступному прояві:

– основується на результатах аналізу Індексу Глобальної конкурентоспроможності [18], однією з ключових перешкод легкості ведення бізнесу є правила роботи з іноземною валютою.

– трансформаційні зміни валютного законодавства України (розробка та впровадження Закону України «Про валюту» як єдиного рамкового документу на зміну Декрету України «Про валютне регулювання та контроль» від 1993 р., обумовлює невизначеність валютних умов ведення бізнесу після прийняття Закону України «Про валюту» [24].

– стабільний але волатильний валютний курс, з фіксацією на вищому рівні. У 2015 р. коливання обмінного курсу гривні до долара США знаходилися у діапазоні від 16,15 до 27,76 грн. за долар США, що в середньому складало 22,13 грн.. У 2016 р. розмах коливань скоротився, максимальне значення становило 27,19 грн., а мінімальне 24,79 грн. за долар США, але середнє значення зафіксовано на рівні 25,69 грн.. Відповідні тенденції властиві й 2017 р., де середнє значення становить 26,67 грн. за долар США, а розмах коливань становить від 25,57 до 28,06 грн. за долар США.

11) Проблема альтернативи вибору способу обміну інформацією між контролюючими органами і суб'єктами господарювання.

В епоху інформатизації технологій та постійного розвитку сервісів електронних послуг доволі часто є неможливим подання звітності у будь-який зручний для платника податків спосіб (паперовий, електрон-

ний, поштовий). Так, наприклад, якщо платником податків укладено із органом державної фіскальної служби договір про визнання електронних документів, подання звітності здійснюється виключно в електронній формі (у разі відключення електропостачання подання звітності є неможливою, а суб'єкту господарювання загрожує відповідальність за неподання або несвоєчасне подання податкової звітності) [6].

З метою структуризації проблем ведення бізнесу в Україні застосовано метод аналізу ієрархій [25], який ґрунтується на синтезі положень системного підходу та експертного оцінювання, що сприяє формуванню рейтингу локальних пріоритетів відносно мети дослідження.

Відповідно до означених проблем, побудовано граф взаємозалежності та залежності проблем ведення бізнесу в Україні рис. 1.

Базуючись на результатах аналізу направлено графа (рис. 1), сформовано матрицю залежності (табл. 1).

Заповнення матриці бінарними проблемами ведення бізнесу в Україні проведено по строкам (зліва направо), відповідно до правила [26]:

$$d_{ij} = \begin{cases} 1, \text{ якщо з } i \text{ можна потрапити в } j; \\ 0, \text{ в інших випадках.} \end{cases} \quad (1)$$

Основаючись на результатах дослідження табл. 1, наступною сформовано матрицю досяжності.

Для її побудови формується бінарна матриця $(I + B)$, (де I – одинична матриця) та возводиться у ступінь k , при якій виконується умова:

$$(I + B)^{k-1} \leq (I + B)^k = (I + B)^{k+1}. \quad (2)$$

Досяжні вершини h_i із вершин h_j формують підмножину $R(h_i)$, попередні вершини h_i вершинам h_j формують підмножину $A(h_j)$. Множина тих вершин $A(h_i) = R(h_i) \cap A(h_i)$, для яких виконується вимога недосяжності із будь-яких вершин, що залишилися, множини N і може бути позначено як рівень моделі. Для структуризації множини елементів N формується табл. 2 з елементами h_i , $R(h_i)$, $A(h_i)$ та $R(h_i) \cap A(h_i)$ та виконується перша ітерація аналізу.

Для формування підмножини $R(h_i)$ із i -го рядка матриці досяжності виписуються не нульові елементи. Для формування підмножини $A(h_i)$ із i -го стовпця матриці досяжності виписуються ненульові елементи. Підмножина $R(h_i) \cap A(h_i)$ формується як логічне перетинання елементів двох підмножин $R(h_i)$ та $A(h_i)$. Елементи, для яких виконується умова (3), складають перший рівень моделі [27].

$$A(h_i) = R(h_i) \cap A(h_i). \quad (3)$$

Відповідно до табл. 2 означено, що для першого, третього, четвертого, шостого, восьмого, дев'ятого, одинадцятого елементів виконується умова (2), значить, вони є першим рівнем інформаційної моделі. Після відкидання отриманих при першій ітерації елементів, ітерації проводяться доти, доки лишається більше за один елемент [26, 27].

Для означення рівнів ієрархії проблем ведення бізнесу в Україні проведено другу ітерацію (табл. 3).

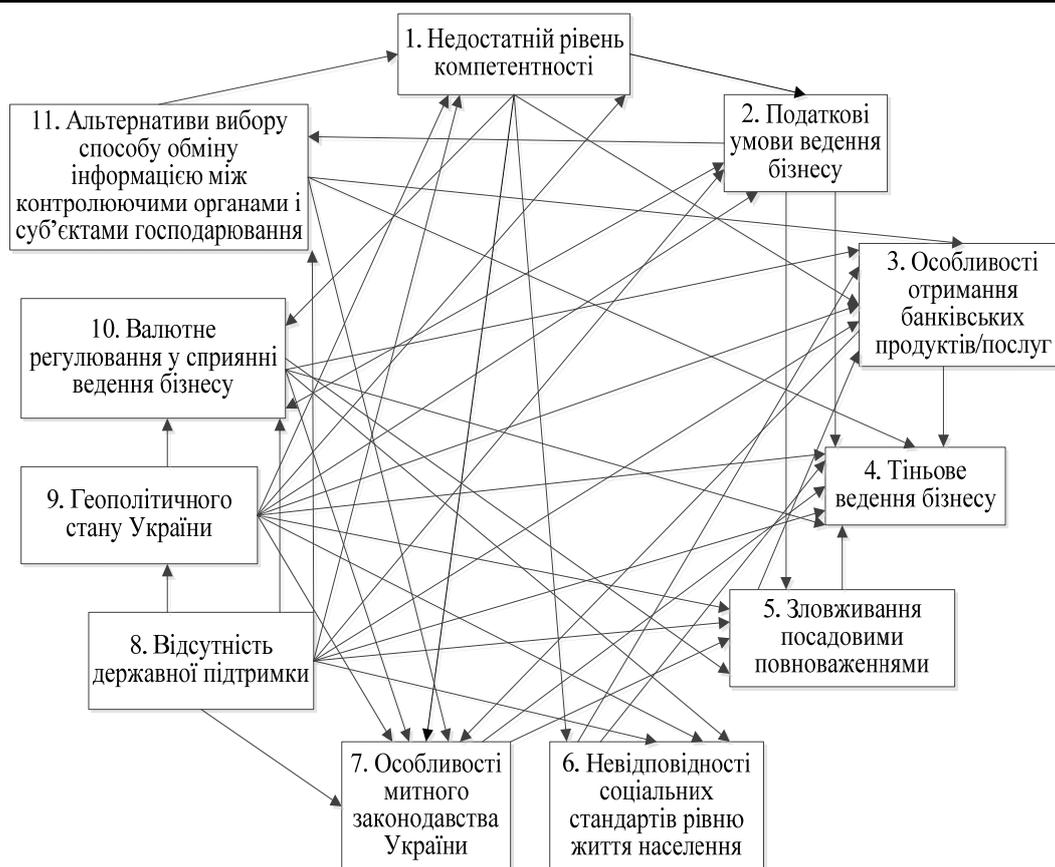

Рис. 1. Направлений граф причинно-наслідкових зв'язків між проблемами ведення бізнесу в Україні

Таблиця 1

Матриця залежності взаємозв'язку проблем ведення бізнесу в Україні

№	Проблеми ведення бізнесу	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Недостатній рівень компетентності	1	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0
2	Податкові умови ведення бізнесу	0	1	0	1	1	0	0	0	0	1	1
3	Особливості отримання банківських продуктів/послуг	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0
4	Тіньове ведення бізнесу	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
5	Зловживання посадовими повноваженнями	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0
6	Невідповідності соціальних стандартів рівню життя населення	0	0	1	1	0	1	0	0	0	0	0
7	Особливості митного законодавства України	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	0
8	Відсутність державної підтримки	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
9	Геополітичного стану України	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1
10	Валютне регулювання у сприянні ведення бізнесу	0	1	1	1	1	1	1	0	0	1	0
11	Альтернативи вибору способу обміну інформацією між контролюючими органами і суб'єктами господарювання	1	0	1	1	0	0	1	0	0	0	1

Таблиця 2

Перша ітерація побудови структурованої схеми рівнів ієрархії проблем ведення бізнесу в Україні

h_1	$R(h_1)$	$A(h_1)$	$R(h_1) \cap A(h_1)$
-1-	-2-	-3-	-4-
1	1, 2, 3, 6, 7, 10	1, 8, 9, 11	1
2	2, 4, 5, 6, 10, 11	1, 2, 8, 9, 10	2, 10
3	3, 4, 7	1, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11	3

Продовження табл. 2

-1-	-2-	-3-	-4-
4	4	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11	4
5	3, 4, 5	2, 5, 7, 8, 9, 10	5
6	3, 4, 6	1, 2, 6, 8, 9, 10	6
7	4, 5, 7	1, 3, 7, 8, 9, 10, 11	7
8	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11	8	8
9	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11	8, 9	9
10	2, 3, 4, 5, 6, 7, 10	1, 2, 8, 9, 10	2, 10
11	1, 3, 4, 7, 11	2, 8, 9, 11	11

Таблиця 3

Перша ітерація побудови структурованої схеми рівнів ієрархії проблем ведення бізнесу в Україні

h_i	$R(h_i)$	$A(h_i)$	$R(h_i) \cap A(h_i)$
2	2, 10, 11	1, 2, 8, 9, 10	2, 10
10	2, 3, 4, 5, 6, 7, 10	1, 2, 8, 9, 10	2, 10

Побудова інформаційної моделі (рис. 2) дозволяє провести структуризацію елементів для побудови ієрархії проблем ведення бізнесу в Україні, побачити їх взаємозв'язок, визначити головні та другорядні.

Згідно рис. 2 ієрархія означених проблем ведення бізнесу в Україні є 2-рівневою, що відображує трансформацію складних геополітичних (геополітичний стан України, відсутність державної підтримки), комукаційно-компетентнісних (недостатній рівень компетентності, альтернативи вибору способу обміну ін-

формацією між контролюючими органами і суб'єктами господарювання), соціальних (невідповідність соціальних стандартів рівню життя населення, зловживання посадовими повноваженнями), нормотворчих (проблема митного законодавства України проблема особливостей отримання банківських продуктів / послуг) проблем та наявного тіньового сектору ведення бізнесу в неефективне управління та складні податково-валютні умови ведення бізнесу в Україні.

Рис. 2. Ієрархічно структурований граф проблем ведення бізнесу в Україні

ВИСНОВКИ

Таким чином, для означення рівності проблем ведення бізнесу в Україні та особливостей їх впливу застосовано проблемно-орієнтований підхід. Ієрархія актуальних проблем ведення бізнесу в Україні є дворівневою та має наступний вигляд:

перший рівень об'єднує проблеми: геополітичного стану України (порушення територіальної цілісності України та низька спроможність владних структур до врегулювання ситуації і досягнення високої продуктивності бізнесу, одночасно з нерациональним використанням природних ресурсів); відсутність державної підтримки (бюрократичність влади і обмеженість програм цільової державної підтримки суб'єктів гос-

подарювання); недостатній рівень компетентності (відсутність висококваліфікованих фахівців, наявність вузькоспеціалізованого персоналу, наявність розбіжностей між вимогами діючого законодавства України та консультативно-роз'яснювальною роботою фахівців контролюючих органів); альтернативи вибору способу обміну інформацією між контролюючими органами і суб'єктами господарювання; невідповідність соціальних стандартів рівню життя населення (суперечність низьких значень показників соціальних стандартів і високого рівня інфляції, стрімке зростання мінімальної заробітної плати, невідповідність доходів громадян прожитковому мінімуму); зловживання посадовими повноваженнями (рейдерство і хабар-

ництво); проблема особливостей отримання банківських продуктів/послуг (зменшення обсягів кредитування і відсутність універсальних форм представлення документів бізнесу для фінансового моніторингу); особливості митного законодавства (наявність проблемних аспектів регулювання митної діяльності держави та її уповноважених органів, нечіткість особливостей ціноутворення імпортно-експортних товарів, неврахування специфікації товару при формуванні ставок ввізного мита, недостатня модернізація роботи митних органів); наявність значного тіньового сектору ведення бізнесу (основна частка тіньового сектору бізнесу пов'язана з працевлаштуванням і виплатою заробітної плати громадянам, існування подвійних стандартів для «фіктивних» і реально діючих підприємств);

другий рівень характеризує проблеми валютних (особливості проведення операцій з іноземною валютою, трансформація валютного законодавства, стабільний, але поступово зростаючий валютний курс) і податкових умов ведення бізнесу (швидкі зміни податкового законодавства і відсутність релевантності з діями державної фіскальної служби, суперечність положень нормативно-правових актів невідповідність дій державної фіскальної служби, великі розміри податкового навантаження на певні групи суб'єктів господарювання).

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Всесвітнього банку Doing Business [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org/>.
2. Україна в глобальних рейтингах. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/cdn/graphics/ratings/>.
3. Економічний дискусійний клуб. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analityka/doing-business-2017-ukrayina-v-reytingu-svitovogo-banku-legkosti-vedennya-biznesu>.
4. Competitive Ukraine. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.feg.org.ua/ua/cms/opisanie_indeksov.html.
5. The legatum prosperity index. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.prosperity.com/rankings.
6. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 р. (редакція від 19.04.2018 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
7. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003 р. (редакція від 07.03.2018 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
8. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996-XIV від 16.07.1999 р. (редакція від 01.01.2018 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
9. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» № 2464-VI від 19.04.2018 р. (редакція від 19.04.2018 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>.
10. Постанова КМУ «Про затвердження порядків з питань зупинення реєстрації податкової накладної / розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних» № 117 від 21.02.2018 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/117-2018-п>.
11. Аналітичний звіт «Опитування про умови кредитування» I квартал 2018 (січень 2018 року) НБУ. – № 13 (25). – 11 с.
12. Постанова Правління НБУ «Положення про порядок здійснення банками аналізу та перевірки документів (інформації) про фінансові операції та їх учасників» № 369 від 15.08.2016 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/v0369500-16>.
13. Кодекс законів про працю України № 322-VIII від 10.12.1971 р. (редакція від 20.01.2018 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
14. Моніторинг рейдерських атак в Україні за січень-лютий 2015 р. (відповідно до повідомлень ЗМІ). – Український інститут дослідження екстремізму, Київ. – 2015. – 13 с.
15. Офіційний сайт Антирейдерського союзу підприємств України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://antiraiders.com.ua/articles/reyderu-agrariev-uzhe-pereshli-k-otkrovennomu-banditizmu/>
16. Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за грудень 2016 року [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Генеральної прокуратури України – https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113656&libid=100820&c=edit&_c=fo.
17. Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за грудень 2017 року [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Генеральної прокуратури України – Режим доступу: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113656&libid=100820&c=edit&_c=fo.
18. Schwab Klaus The Global Competitiveness Report 2017-2018 / World Economic Forum. – 373 р.
19. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/go/984_011
20. Resolution 2209 (2018) State of emergency: proportionality issues concerning derogations under Article 15 of the European Convention on Human Rights [Electronic resource] – Access mode: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=24680&lang=en>.

21. Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» № 2268-VIII від 18.01.2018 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2268-19>.
22. The Fragile States Index [Electronic resource] – Access mode: <http://fundforpeace.org/fsi/wp-content/uploads/2018/04/951181805-Fragile-States-Index-Annual-Report-2018.pdf>
23. Fragile States Index Annual report 2017 [Electronic resource] – Access mode: <http://fundforpeace.org/fsi/2017/05/14/fragile-states-index-2017-annual-report/951171705-fragile-states-index-annual-report-2017/>.
24. Проект Закону України «Про валюту» № 8152 від 19.03.2018 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Національного банку України – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=53357806>
25. Жигаревич О.К. Метод аналізу ієрархій / О.К. Жигаревич // Науковий журнал «Комп'ютерно-ігрові технології: освіта, наука, виробництво». – 2013. – № 13. – С. 14-20.
26. Лямець В.І. Системний аналіз. Вступний курс / В.І. Лямець, А.Д. Тевяшев. – 2-е вид., перероб. та допов., – Харків: ХНУРЕ, 2004. – 448 с.
27. Зінченко (Притула) Н.І. Побудова інформаційної моделі визначення проблем кредитно-рейтингової оцінки підприємств-емітентів / Н.І. Зінченко (Притула) // Економіка розвитку. – 2007. – № 2. – С. 60–62.

ПРОКОПЕНКО

Микола Вікторович
nvprokopenko@gmail.com

УДК 331.2

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОПЛАТИ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАЦІ ПЕРСОНАЛУTHE PAYMENT SYSTEM IMPROVEMENT AS A FACTOR IN INCREASING
OF STAFF EFFICIENCY

старший викладач,
аспірант, Харківський
національний автомобільно-
дорожній університет

У статті розглядаються основні системи оплати праці на підприємстві, визначається роль заробітної плати як чинника ефективної роботи персоналу. Дослідження в даній області завжди актуальні і затребувані, оскільки основне завдання організації заробітної плати – підвищення стимулюючої функції вкладу кожного, що являється складним теоретико-практичним завданням.

В статье рассматриваются основные системы оплаты труда на предприятии, определяется роль заработной платы как фактора эффективной работы персонала. Исследования в данной области всегда актуальны и востребованы, поскольку основное задание организации заработной платы – повышение стимулирующей функции вклада каждого, что является сложным теоретико-практическим заданием.

The article examines the main wage systems at the enterprise, determines the role of wages as a factor in the effective work of staff. Research in this field is always relevant and in demand, since the main task of the wage organization is to increase the stimulating function of the contribution of each, which is a complex theoretical and practical task.

Ключові слова: фонд оплати праці, трудомісткість, продуктивність праці, заробітна плата, нарахування, мінімальна заробітна плата

Ключевые слова: фонд оплаты труда, трудоемкость, производительность труда, заработная плата, начисление, минимальная заработная плата

Keywords: payroll fund, labor intensity, labor productivity, wages, accrual, minimum wage

ВСТУП

Питання організації оплати праці займають одно з провідних місць в соціально-економічній політиці держави. В умовах ринкової економіки практичне здійснення заходів по вдосконаленню організації оплати праці має бути ґрунтоване на дотриманні ряду принципів оплати праці, які необхідно базувати на наступних економічних законах: законі відшкодування витрат на відтворення робочої сили, законі вартості.

Професор Кантор Е.Л. у своїх дослідженнях вказував, що ефективна ідеологія управління персоналом багато в чому базується на фінансовій мотивації працівника. Відношення працівника до праці формується під впливом спрямувань, життєвих цілей, можливості самовираження і самореалізації, змісту праці і справедливої його оплати.[1]

МЕТА РОБОТИ

Метою представленої статті є визначення суті і ролі оплати праці в умовах сучасної економічної ситуації.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичною основою роботи є науково-методична література, аналіз діяльності підприємств та дер-

жавні законодавчі акти. При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Продуктивність праці на сучасних підприємствах значною мірою забезпечується за рахунок науково-технічного прогресу. Це має на увазі з одного боку скорочення потреби в персоналі з низькою кваліфікацією, а з іншого боку - пошук висококваліфікованих працівників, рівень умінь і професійної підготовки яких дозволяє вирішувати складні виробничі завдання. При цьому важливе значення має формування адекватної системи мотивації праці, яка дозволяє притягати працівників необхідної кваліфікації. У системі мотивації праці значне місце займає заробітна плата, яка реалізується в тій або іншій формі і виконує роль матеріального стимулювання.

Нині виділяють дві основні системи оплати праці, які принципово відрізняються: американську та японську, при цьому основними формами регулювання зарплати є [2]:

– державне регулювання, тобто встановлення мінімальної зарплати, граничних розмірів її зростання в період інфляції, податкова політика;

– колдоговірне регулювання на загальнонаціональному і галузевому рівні;

– на договірній основі між урядом, керівництвом галузей і профспілками визначаються загальний порядок індексації доходів, форми і системи заробітної плати, розміри разових підвищень її рівня, соціальних виплат і пільг;

– фірмові колективні договори, тобто фірми встановлюють розміри тарифних ставок і окладів, доплат і надбавок, затверджують систему участі в прибутках і т. д.;

– ринок робочої сили, який визначає середню заробітну плату тощо.

У США система оплати праці передбачає наступне:

- робітники отримують почасову оплату, що пов'язано з високим рівнем механізації праці, де вироблення від робітника практично не залежить;

- розмір мінімальної оплати праці (як і почасові ставки) регулюються законом, а при визначенні середнього рівня оплати фірми стежать, щоб вона не була нижча, ніж у інших фірм в цьому географічному районі;

- абсолютні розміри заробітку залежать від кваліфікації працівника і вартості проживання в цій місцевості. Підвищення заробітку зазвичай робиться щорічно для усіх працівників, чия робота оцінюється позитивно.

При цьому слід зазначити, що премії виплачуються в основному вищому керівництву фірми. І різниця у заробітній платі між керівним складом і працівниками з низькою кваліфікацією істотна. Це стимулює підвищувати свою кваліфікацію, професіоналізм. Таким чином, оплата праці у США ґрунтована на компетенції працівника, підвищеній увазі до його здібностей і постійного розвитку. Це дає можливість з одного боку до якнайповнішої самореалізації людини, що постійно підвищує свої професійні навички, з іншого боку – підвищувати професіоналізм усього колективу і таким чином підвищувати продуктивність праці шляхом використання передових технологій.

У Японії клас (кваліфікація) роботи - це не єдиний і, більше того, не основний критерій визначення зарплати. У виробничій культурі Японії традиційно високо цінується стаж, «відданість» компанії. Тобто відбувається формування певної моделі поведінки, яка відповідає політиці компанії. Формується система поведінки працівника, спрямована на виконання того або іншого завдання. І заохочення в даному випадку робиться через систему бонусів. Доля бонусів в сумі заробітної плати може бути значна, а система їх нарахування і виплат може відрізнитися в різних компаніях [3].

Нині у вітчизняній системі оплати праці значну роль грає мінімальна оплата.

Мінімальна заробітна плата виконує наступні завдання: служить орієнтиром і гарантом отримання мінімально необхідного для працівника нижчої кваліфікації об'єму споживання матеріальних благ і послуг, грає роль одного з основних чинників реальної диференціації заробітної плати; регулює організацію заробітної плати на підприємстві, шляхом впливу на її структуру (пропорцію між постійною і змінною частинами); орієнтує товариство на мінімальний рівень результативності праці, якої воно має право вимагати

від працівника [4].

Тобто можна стверджувати, що мінімальна заробітна плата регулює усю систему оплати праці в економіці.

Отже, встановлення оптимального в заданих умовах рівня мінімальної заробітної плати є необхідною умовою ефективного державного регулювання ринку праці. Загальною тенденцією є підвищення суми мінімальної заробітної плати. Проте така політика має як позитивні, так і негативні наслідки.

Встановлення ефективного рівня мінімальної заробітної плати може привести до наступного.

По-перше, може спостерігатися скорочення рівня зайнятості на деяких підприємствах. Це стосується, передусім, підприємств тих сфер економіки, де питома вага низькооплачуваних робітників порівняно велика. Так підвищення рівня мінімальної заробітної плати на 10 % привело до скорочення зайнятості на 1-3 %. Підвищення рівня мінімальної заробітної плати значно впливає на рівень зайнятості низькооплачуваних працівників, оскільки коефіцієнт еластичності зайнятості для цих працівників при зміні рівня мінімальної заробітної плати складає 0,4-0,5.

По-друге, підвищення рівня мінімальної заробітної плати формує великі витрати на оплату праці, що перешкоджає створенню нових підприємств і, таким чином, сприяє зниженню рівня зайнятості.

У третій, підвищення рівня мінімальної заробітної плати, як правило, призводить до підвищення загального рівня середньої заробітної плати. Підвищення рівня заробітної плати також може мати негативні наслідки, наприклад, зростання інфляції.

Важливою сучасною проблемою є вибір критерію встановлення рівня мінімальної заробітної плати. Нині її рівень визначається декількома способами.

Розрахунок мінімальної заробітної плати на підставі прожиткового мінімуму. Цей метод використовується у ряді країн колишнього СРСР – Вірменії, Республіці Білорусь, Україні.

У розвинених країнах рівень мінімальної заробітної плати встановлюють в певних відсотках до рівня середньої заробітної плати. Для міжнародних порівнянь важливий не абсолютний розмір мінімальної оплати праці, а її співвідношення з середньою заробітною платою, або так званий індекс Кайтца (Kaitz index). У розвинених ринкових економіках це співвідношення коливалося від 31 до 57 %, а в середньому – в межах 44%. Європейські стандарти визнають в якості мінімальної зарплати заробіток, який складає не менше 60% від середньої заробітної плати по країні [5].

В якості показника, що характеризує адекватність суми мінімальної заробітної плати можна використати співвідношення річної мінімальної заробітної плати в країні і об'єму валового внутрішнього продукту із врахуванням паритету купівельної спроможності на душу населення. Цей показник характеризує мінімальну суму, що виплачується працівникам в порівнянні з тим, який дохід громадяни приносять країні. Такий показник хоч і досить приблизно, але дає характеристику того, як співвідносяться соціальні гарантії по мінімальній заробітній платі і обсяги виробництва країни, з розрахунку на одного жителя. Найбільше

співвідношення річної мінімальної заробітної плати до ВВП на душу населення у Франції – 68,7%, далі слідують Бельгія і Ірландія (68,6 % і 65,1 %) [5].

Найбільш перспективним можна вважати нарахування мінімальної заробітної плати з урахуванням середньої заробітної плати, тобто суми заробітної плати більше і менше якої отримує приблизно однакову кількість працівників, зайнятих в економіці країни. Середня заробітна плата – цілком реальна (а не статистично виведена) величина, яка безпосередньо впливає на платоспроможний попит.

ВИСНОВКИ

Мінімальна зарплата забезпечує соціальний захист працівників і являється як державним мінімальним соціальним стандартом в області оплати праці за роботу в нормальних умовах при виконанні встановленої норми праці.

Розмір мінімальної заробітної плати визначається найвищим законодавчим або виконавчим органом держави після консультацій з працедавцями і проф.-

спілками з урахуванням конкретних економічних умов, рівня середньої заробітної плати, а також прогнозованого рівня інфляції.

Визначення розміру мінімальної заробітної плати найперспективніше з використанням показника середньої заробітної плати.

Список використаних джерел

1. Кантор Е.Л. Экономика предприятия / Кантор Е.Л. – М.: Питер, 2013. – 255 с.
2. Богатин Ю.В. Производство прибыли / Богатин Ю.В. – М. – 2012. – 213с.
3. Лившиц А.Я. Введение в рыночную экономику / Лившиц А.Я. – М.: Основа, 2011. – 335с.
4. Доценко А.П. Рынок и его механизм / А.П. Доценко, В.В. Осокина. – К.: МЗУУП, 2013 – 260 с.
5. Кейлер В.А. Экономика предприятия: / Кейлер В.А. – М.; Новосибирск: ИНФРА-М: НГАЭиУ, 2012. – 132 с.

СЕМЕНЕЦЬ

Аліна Олександрівна
55557777alina@gmail.com

к.е.н., доцент, Харківський
інститут фінансів Київського
національного торговельно-
економічного університету

ВОРОВИК

Тетяна Анатоліївна
vorovyk.ladt@gmail.com

студент, Харківський інститут
фінансів Київського національного
торговельно-економічного
університету

ДОРОВСЬКОЇ

Олексій Федорович
oleksiydorovskoy@ukr.net

к.е.н., доцент, Харківський
національний економічний
університет імені Семена Кузнеця

УДК 657.6

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА АУДИТУ РОЗРАХУНКІВ З ОПЛАТИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ**ORGANIZATION OF AUDITING OF PAYROLL CALCULATIONS ON ENTERPRISE**

Стаття присвячена дослідженню послідовності аудиту розрахунків з оплати праці. У статті запропоновано організаційну модель аудиту розрахунків з оплати праці. Узагальнені та систематизовані методичні напрями аудиту розрахунків з оплати праці.

Статья посвящена исследованию последовательности аудита расчетов по оплате труда. В статье предложена организационная модель аудита расчетов по оплате труда. Обобщены и систематизированы методические направления аудита расчетов по оплате труда.

The article is devoted to the study of the sequence of audit of payroll calculations. The article proposes an organizational model of audit of payroll calculations. The methodical directions of the audit of payroll calculations are generalized and systematized.

Ключові слова: аудит, оплата праці, організація, методика

Ключевые слова: аудит, оплата труда, организация, методика

Key words: audit, payment of labour, organization, methodology

ВСТУП

Аудит розрахунків з оплати праці є однією найважливіших і складних ділянок аудиторської роботи, оскільки безпосередньо зачіпає економічні інтереси працівників підприємства та користувачів фінансової звітності підприємства, що перевіряється. Крім того, відіграє важливу роль у системі як внутрішнього, так і зовнішнього аудиту. Правомірно вважається, що дана ділянка має підвищений контрольний ризик. Саме це зумовлює необхідність організації на підприємстві ефективного аудиту розрахунків з оплати праці, що дасть змогу забезпечити вчасне виявлення відхилень та попередження порушень у даній сфері обліку.

Питання організації та методики аудиту розрахунків з оплати праці розглядали такі автори як М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, Л.П. Кулаковська, Ю.В. Піча, О.А. Петрик, В.Я. Савченко, І.В. Саух, Б.Ф. Усач. Однак, законодавство безперервно удосконалюється, з'являються нові документи та інструкції з оплати праці на підприємствах усіх форм власності, що потребують подальшого опрацювання зазначеної теми.

МЕТА РОБОТИ полягає в аналізі послідовності аудиту розрахунків з оплати праці, методів, напрямів аудиту та розробці пропозицій щодо визначення етапів аудиту розрахунків з оплати праці на підприємстві.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є матеріали періодичних видань, наукові праці,

Internet ресурси, нормативно-правові акти.

При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, системний підхід при вивченні змін в трудовому законодавстві.

РЕЗУЛЬТАТИ

Метою аудиту розрахунків з оплати праці є висловлення аудитором думки про те, що чи дійсно інформація про розрахунки з оплати праці й інших виплат працівникам, що відображена у фінансовій звітності, обліку та первинних документах, в усіх суттєвих аспектах підготовлена відповідно до концептуальних основ фінансової звітності. Узагальнюючи дослідження науковців щодо аудиту розрахунків з оплати праці [1, 2, 3], можна виділити основні етапи і представити весь процес організації аудиту розрахунків з оплати праці підприємства у вигляді організаційної моделі (рис. 1).

Для забезпечення результативності аудиторських процедур, що проводяться в ході перевірки розрахунків з оплати праці, необхідно поставити ряд завдань, які дозволять охопити перевіркою роботу всіх підрозділів і окремих співробітників підприємства, що беруть участь в здійсненні розрахунків з оплати праці або тих, які мають пов'язану з цим процесом інформацію. Розглянувши дослідження провідних фахівців (Ф.Ф. Бутинець, О.М. Панченко, І.В. Саух) у сфері розрахунків з оплати праці, можна сказати, що аудит заробітної плати дозволяє вирішити безліч завдань, але можна виокремити основні завдання, які наведені в організаційній моделі.

Рис. 1. Організаційна модель аудиту розрахунків з оплати праці

Відповідно об'єкти аудиту розрахунків з оплати праці залежать від поставлених задач і цілей, а саме: дотримання трудового законодавства, система оплати праці та їх використання, ефективність кадрового потенціалу.

В ефективному функціонуванні підприємства відіграє важливу роль кадровий складник його потенціалу, який впливає не тільки на кінцеві показники господарської діяльності підприємства та досягнення ним конкурентних переваг, а й на можливість забезпечення сталого та конкурентоспроможного розвитку в довгостроковому періоді.

Формування грамотної оцінки ефективності праці кадрового персоналу безпосередньо заснована на показниках, які виділяються на економічній основі, особистісних характеристиках та особливостях виконаної роботи, але є ще такий важливий момент: для достовірної та якісної оцінки нам необхідно знати, за які функції в роботі організації та якою мірою відповідає персонал, тобто визначити рівень компетентності. Визначивши рівень компетентності персоналу, ми здатні правильно використовувати отримані результати оцінки ефективності праці, тобто виявити відповідність між результатом оцінки ефективності праці та рівнем компетентності персоналу на займаній посаді. Необхідно також зазначити, що розвиток кадрового потенціалу полягає у підвищенні професійно-

кваліфікаційного рівня працівників, їхнього постійного оновлення знань, умінь, навичок за рахунок стимулювання та оцінки внеску кожного працівника в кінцевий результат (продовження освіти, управління кар'єрою), а це в свою чергу буде сприяти вирішенню стратегічних цілей підприємства, реалізації економічних програм, структурній перебудові, розширенню виробництва, зростанню якості продукції та продуктивності праці.

На заключному етапі аудиту розрахунків з оплати праці аудитор формує аудиторський звіт за наявності достатньої кількості аудиторських доказів. Головним під час аудиту є визначення напрямів відповідно до обраних методик, процедур та інформаційних джерел. При цьому потрібно врахувати основні порушення, які можуть виникати у ході обліку та відображення в фінансовій звітності щодо обраних напрямів аудиту розрахунків оплати праці.

У процесі аудиту збираються аудиторські докази:

- зовнішні: інформація одержана від третіх осіб;
- внутрішні: внутрішня документація досліджуваного об'єкта, документальні підтвердження та усні заяви, отримані аудитором від керівництва;
- докази отримані безпосередньо аудитором: результати аналізу зовнішніх і внутрішніх доказів;
- комбіновані: різнохарактерні докази, зібрані із різних джерел та які не суперечать один одному за

своїм змістом.

ВИСНОВКИ

Таким чином, особливості аудиту розрахунків з оплати праці обумовлені великою кількістю нормативних актів і документів з обліку заробітної плати, постійно мінливим законодавством.

Під час виконання робіт на основному етапі не слід забувати про аудит ефективності праці, в результаті якого будуть виявлені резерви для підвищення ефективності і прибутковості підприємства. Оцінка ефективності праці, по-перше, дає підприємству ясну картину про ступінь відповідності співробітників посадам, а по-друге, таким чином, визначає ефективність праці співробітника і його рівень професіоналізму і компетентності у виконанні призначених функцій.

Використання запропонованої організаційної моделі аудиту розрахунків оплати праці дозволить покращити методику та якість аудиту оплати праці на підприємстві. З представлених результатів та виснов-

ків об'єктивно витікають перспективи подальших досліджень проблеми формування системи показників та їх цілісної системи, які повинні йти в напрямку визначення їх ефективності на кожному етапі аудиту розрахунків з оплати праці.

Список використаних джерел

1. Петрик О. Аудит розрахунків з оплати праці та інших виплат працівникам: вимоги до організації та методики / О. Петрик, Н. Шульга // Бухгалтерський облік і аудит, 2015. – № 12. – С. 18-26.
2. Саух І.В. Методика перевірки операцій з оплати праці та пов'язаних з нею розрахунків / І.В. Саух // Вісник ЖДТУ. – 2012. – № 2 (20). – С. 428–433 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/download/44244/40595>.
3. Кулаковська Л.П. Організація і методика аудиту: Навч. посібник. / Л.П. Кулаковська, Ю.В. Піча. – К.: Каравела, 2010. – 448 с.

ТРОЙНИКОВА

Олена Миколаївна
troinikova@gmail.com

УДК 332.145

ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ
СУСПІЛЬНИХ БЛАГ В УМОВАХ
ОБ'ЄДНАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ
ГРОМАД

МАШОШИНА

Тетяна Вікторівна
mashoshina_tatiana@ukr.netEFFECTIVE PUBLIC GOODS USING IN THE
CONTEXT OF TERRITORIAL
COMMUNITIES' UNIFICATIONк.е.н., доцент, Український
державний університет
залізничного транспортук.е.н., доцент, Український
державний університет
залізничного транспорту

У статті розглянуто напрямки створення та ефективного використання суспільних благ в умовах функціонування об'єднаних територіальних громад. Впровадження територіальних громад здатне вирішити питання розвитку територій враховуючи їх індивідуальні особливості та отримати комплексний соціально-економічний ефект. Наведені кроки та певні результати сучасної соціальної реформи.

В статье рассмотрены направления создания и эффективного использования общественных благ в условиях функционирования объединенных территориальных общин. Внедрение территориальных общин способно решить вопросы развития территорий, учитывая их индивидуальные особенности и получить комплексный социально-экономический эффект. Проанализированы шаги и некоторые результаты современной социальной реформы.

The article deals with the directions for the creation and effective use of public goods in the conditions of functioning of the united territorial communities. To pure public goods, the creation of which is provided only by the financial resources of the state, include: environmental protection and nuclear safety, national defense, public administration, public order, security and judiciary. The introduction of territorial communities is able to solve the issues of the development of the territories taking into account their individual characteristics and to obtain a comprehensive socio-economic effect. Steps and some results of modern social reform are analyzed.

Ключові слова: суспільне благо, бюджет, ефект, територіальна громада, місцеве самоврядування

Ключевые слова: общественное благо, бюджет, эффект, территориальная община, местное самоуправление

Keywords: public good, budget, effect, territorial community, local self-government

ВСТУП

Як відомо суспільними благами, є блага, що споживаються спільно, як правило, багатьма суб'єктами господарювання. Серед суспільних благ виділяють: чисті; колективні; змішані; локальні; блага приватного (індивідуального) користування з позитивними або негативними зовнішніми ефектами. В Україні до чистих суспільних благ, створення яких забезпечується тільки фінансовими ресурсами держави, належать охорона навколишнього середовища та ядерна безпека, національна оборона, державне управління, громадський порядок, безпека й судова влада [1].

Однією із класифікаційних ознак суспільних благ є територіальність. Суспільні територіальні блага часто надаються не в повному обсязі та не завжди мають відповідний рівень, або зовсім не існують в окремих місцевостях. Користувачам потрібно витратити додаткові ресурси, щоб їх отримати (освіта, медицина, соціальний захист, охорона навколишнього середовища). На сьогоднішній день в сучасних умовах є можливість змінити ситуацію, створивши відповідну інфраструктуру для соціально-економічного розвитку регіонів та створення необхідних суспільних благ на місцях. Ще однією особливістю суспільного блага є те, що фінансує та опікується їм один або декілька

суб'єктів господарювання, а ефект отримують всі користувачі. Створення та ефективне використання суспільних благ та їх фінансування в умовах об'єднаних територіальних громад дає змогу отримати внутрішні, зовнішні та спільні ефекти для всієї громади [2].

Питанням ефективності соціальної політики та їх моделям присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема В.М. Ворони, Л.Я. Гончарук, М.І. Долішнього, І.В. Зяцьковського, Г.М. Шпака, М.В. Щурика, П. Ларока, С. Рамона та інших [1, 3, 4, 5, 6, 7, 15, 16].

МЕТА РОБОТИ

Мета роботи полягає в дослідженні сучасних напрямків можливостей ефективного використання ресурсів територій з урахуванням їх особливостей задля створення чистих і колективних суспільних благ та отримання ефектів в рамках громади і як наслідок покращення соціально-економічного стану і розвитку окремої території та держави в цілому.

Мета обумовлює вирішення наступних завдань: здійснити аналіз кроків, що вже зроблені в умовах децентралізації; здійснити аналіз проблем; дослідити основу децентралізації – впровадження об'єднаних територіальних громад (ОТГ); розглянути потенційні напрямки ефективного використання ресурсів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичною основою дослідження є наукові праці вітчизняних та закордонних спеціалістів з питань досліджуваної проблеми, матеріали періодичних видань, internet-ресурси. У процесі роботи використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження процесів і явищ у взаємозв'язку і розвитку: монографічний – при формуванні мети та завдань дослідження, окремо або в комплексі використано системний та ситуаційний підходи, аналізу і синтезу, індукції та дедукції, аналогії.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сутність бюджетного фінансування суспільних чистих благ можна зрозуміти через розгляд структури

державного бюджету. У ринкових умовах система фінансування територій, має багатоканальну структуру, яка складається з коштів державного та місцевих бюджетів, державних та недержавних соціальних фондів, суб'єктів господарювання різних форм власності, спонсорів та населення. Структура видатків бюджету визначає ефективність впливу держави на економічний розвиток, і є індикатором пріоритетності реалізації функцій держави. Пріоритети бюджетної політики фактично проявляються в напрямках державних видатків. Розглядання структури видатків Державного бюджету України у розрізі функціональної класифікації (без урахування міжбюджетних трансфертів) (табл. 1) дає можливість дослідити основні напрями видатків Держбюджету [8].

Таблиця 1

Склад і структура видатків державного бюджету України у 2012-2017 рр.

напрямок видатків	2012		2013		2014		2015		2016		2017 (на 01.11.17)	
	млн. грн.	% до загального обсягу	млн. грн.	% до загального обсягу								
освіта	30243	11,5	30943	10,8	28678	9,5	30186	7,5	34825	7,1	43890	7,4
соціальний захист	75254	27,7	88548	30,7	80558	26,9	103701	25,7	151965	31,1	152724	25,9
відсотки за позиченням	24197	8,9	31677	11,0	47977	16,0	84505	21,0	95794	19,6	113183	19,2
медицина	11358	4,1	12879	4,5	10581	3,5	11450	2,8	12456	2,5	16858	2,9
правоохоронні органи	36470	13,4	39191	13,6	44619	14,9	54643	13,6	71671	14,6	87563	14,8
збройні сили	14486	5,3	14843	5,2	27363	9,1	52005	12,9	59349	12,1	77126	13,1
чиновницький апарат	19814	7,3	18424	6,4	17849	5,6	18611	4,6	22131	4,5	36085	6,1
транспорт	12848	4,7	14203	4,9	14429	4,8	23104	5,7	15335	3,1	21467	3,6
інші галузі економіки	11913	4,4	4147	1,4	4887	1,6	7409	1,8	9504	1,9	14698	2,5
комунальне господарство	380	0,1	97	0,03	112	0,04	21	0,005	13	0,002	39	0,006
культура та спорт	5488	2,0	5112	1,8	4872	1,6	6619	1,6	4959	1,0	8221	1,4
сільське господарство	7365	2,7	7561	2,6	5759	1,9	4733	1,2	4373	0,9	11674	2,0
охорона довкілля	4135	1,5	4595	1,6	2597	0,8	4053	1,0	4772	1,0	4768	0,8
Паливно-енергетичний комплекс	17270	6,4	15389	5,4	9336	3,1	1890	0,5	2200	4,5	2498	0,4
всього	271222	100	287608	100	299617	100	402931	100	489348	100	590794	100
міжбюджетні трансферти	124460	-	115848	-	130601	-	173980	-	150621	-	272078	-

За даними табл. 2 спостерігаємо поступове незначне, але зростання обсягів витрат за напрямками, що створюють суспільні блага: освіта, соціальний захист, охорона, довкілля [8].

Протягом трьох років Україна проходить реформу децентралізації. Подібні реформи, суть яких надання більш широких повноважень органам місцевого самоврядування, є однією з основ європейського суспільства.

У Європейському суспільстві діє принцип субсидіарності, який полягає не в простих субсидіях, а в тому, що частину грошей бюджетів необхідно залишати на місцях – для розвитку місцевого самоврядування та всієї держави. Завдання держави вирішувати глобальні питання, а вирішення дрібних питань можна делегувати громаді. Держава може вирішувати пи-

тання національного масштабу – наприклад, реформування поліції, системи охорони здоров'я або соціального страхування, але питання розвитку регіону має вирішувати сам регіон, а не міністерство внутрішніх справ або міністерство економіки.

Основою реформування та нових принципів самоврядування в Україні є створення об'єднання територіальних громад. За визначенням громада це об'єднання сіл, селищ або міст, яка має свої органи самоврядування, що матимуть доволі широку фінансову та управлінську автономію. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» істотно вплинув на проведення реформи адміністративно-територіального устрою, як складової реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади [9,10].

Динаміка видатків місцевих бюджетів України у 2012-2017 рр. млн. грн.

Напрямок видатків	2012	2013	2014	2015	2016	2017 (на 01.11.17)
освіта	71318	74596	71432	84008	94610	142836
соціальний захист	50052	56515	57446	72659	106365	132864
відсотки за позиченням	995	1495	1458	1667	311	185
медицина	47095	48689	46569	59551	62952	86255
правоохоронні органи	211	218	246	320	386	693
збройні сили	1	1	2	11	8	16
чиновницький апарат	9585	10106	9562	12858	15897	25099
транспорт	3853	3691	4348	8006	13927	35926
інші галузі економіки	8829	5591	4766	9779	19384	30239
комунальне господарство	19680	7608	17697	15679	17535	28512
культура та спорт	8151	8549	8985	9609	11926	17376
сільське господарство	121	144	109	1330	1409	2074
охорона довкілля	1163	999	885	1477	1484	4322
паливно-енергетичний комплекс	178	32	3	7	49	37
всього	221233	218236	223509	276940	346242	508435
міжбюджетні трансферти	1343	1609	2118	3144	3430	5868

Реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні передбачає здійснення п'яти основних кроків, а саме: визначення територіальної основи органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади, розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування різних рівнів, розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування та органам виконавчої влади, визначення за кожним рівнем органів влади необхідний обсяг ресурсів; встановлення відповідальності органів місцевого самоврядування перед виборцем і державою. Все це сприятиме дієздатності громад, які є основним ланцюгом процесу соціально-економічного розвитку [11].

Для успішності процесу децентралізації необхідні зміни в Конституції та прийняття низки нормативних документів, постанов та законів, причому для повноцінного забезпечення діяльності місцевого самоврядування необхідні зміни не тільки з приводу права місцевого самоврядування але й до забезпеченості та можливості місцевого самоуправління реалізувати свої права. Також потрібне створення таких умов, коли податкова база дозволяла би місцевому врядуванню на основі податків, які збираються на певній території забезпечити повністю її життєдіяльність. Для цього створений Фонд державного розвитку, який застосовує механізм розподілу коштів в залежності від кількості населення, що мешкають у регіоні, а також із врахуванням компенсації територіям, що знаходяться у депресивному стані та потребують допомоги держави. Розробка стратегії та системи за якої кошти що розподіляє фонд будуть у відсотковому зв'язку з держбюджетом або з ВВП, дозволить кожному регі-

ону прогнозувати, кількість коштів, які він потребує та отримати їх з Фонду в наступному періоді, що дозволить приймати довгострокові програми соціально економічного розвитку.

За роки децентралізації вже проведено наступні заходи:

- прийнято ряд необхідних законів, виконання яких і забезпечило досягнення перших успіхів. На сьогодні найважливішим завданням реформування влади є утворення об'єднаних територіальних громад, що є фундаментом для всієї держави [9];

- учасникам процесу децентралізації – представникам місцевої влади, органів самоврядування і громадським активістам – пропонуються зразки різномунітних матеріали для організації процесу створення ОТГ; презентаційні відеоматеріали; карта донорів, де за конкретним проектом, програмою або напрямом роботи представлений перелік вітчизняних та закордонних фондів та організацій, що готові виступити інвесторами та надати практичну підтримку;

- з метою інформаційно-комунікаційного супроводу реформи місцевого самоврядування та децентралізації влади в Україні створено офіційний сайт, який відображає поточний і перспективний стан процесу реформування.

З вересня 2015 р., коли згідно з законодавством було прийнято рішення про об'єднання громад ухвалювалися обласними радами утворено 85 об'єднаних громад. Згідно статистичних даних у січні 2016 р. в Україні почали роботу 159 об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Відповідно до перспективних планів областей майже третина усіх підконтрольних владі територій країни вже об'єднані у територіальні

громади [14]. За перспективним планом очікується створення 1129 громад. Також об'єднані територіальні громади можуть розраховувати на державну фінансову підтримку: у Державному фонді регіонального розвитку передбачено 3 млрд грн.; на соціально-економічний розвиток регіонів виділено 1,94 млрд грн.; субвенція на підтримку інфраструктурних проектів об'єднаних територіальних громад – 1 млрд грн. У 2016 р. громади отримали субвенцію для створення, модернізації інфраструктури ОТГ а саме: підвищення якості адміністративних послуг: створення центрів надання адміністративних послуг, сучасних систем організації управління громадою; реконструкцію, переобладнання, перепрофілювання будівель бюджетних установ з метою їх використання чи адаптації до нових повноважень та потреб об'єднаних територіальних громад з обов'язковим застосуванням енергозберігаючих технологій; формування об'єктів інфраструктури, що належать до комунальної форми власності, а саме: доріг, мостів, переходів, що покращують доступність жителів об'єднаної територіальної громади до об'єктів та установ у яких надаються адміністративні, соціальні та інші послуги; закупівлю транспортних засобів для підвезення дітей до навчальних закладів, спецтехніки для комунальних підприємств, пожежної і спеціальної рятувальної техніки та пожежно-рятувального оснащення; будівництво водогонів, систем водовідведення, нових полігонів твердих побутових відходів та рекультивация існуючих сміттєзвалищ тощо; інші об'єкти, які є важливими для посилення спроможності та забезпечення територіальної згуртованості громади, належного рівня безпеки та цивільного захисту громади.

На сьогоднішній день об'єднані територіальні громади мають можливість залучати додаткове державне та іноземне фінансування шляхом написання проектів для участі у конкурсних інвестиційних програмах. Для України існує програма «U-LEAD з Європою», в рамках якої виділено 102 млн. євро на розвиток українського суспільства. Програма розпочалась з 1 січня 2016 р. на період до 30 червня 2020 р.. У рамках програми створені тематичні робочі групи за напрямками: медицини; безпеки; соціального захисту в об'єднаних територіальних громадах [13] основну функцію яких виконують центри надання адміністративних послуг.

До перспективних напрямків розвитку територій можна віднести:

а) розвиток кластерів, що сприятиме створенню високотехнологічних об'єднань із замкненим циклом виробництва та високим рівнем доданої вартості у кінцевій продукції, створення інфраструктури в об'єднаних територіальних громадах;

б) реалізація політики в галузі туризму, що займає вагомe значення в рамках забезпечення розвитку рекреаційного потенціалу кожного регіону. Відбувається формування передумов для розвитку інфраструктури для інвестиційної перспективи кожного профінансованого об'єкту;

в) право розпоряджатися землями державної власності, які перебувають за межами населених пунктів. Найбільший соціо-еколого-економічний ефект від використання земель сільськогосподарського призначення громада отримує в результаті запровадження

органічного землекористування [15, 16].

ВИСНОВКИ

В результаті вищенаведеного можна зазначити, що впровадження територіальних громад здатне вирішити питання розвитку територій враховуючи їх індивідуальні особливості, створити чисті суспільні блага за допомогою фінансуванням бюджету ОТГ та створити підґрунтя для можливості колективних суспільних благ, а в результаті отримання ефекту для всієї громади. В загальному вигляді комплексний ефект включає основні наступні складові: економічну – розвиток бізнесу; збільшення надходжень до бюджету громади; зростання рівня життя; соціальну – забезпечення продовольчої безпеки; зменшення деградації ґрунтів; зменшення витрат на охорону здоров'я; розвиток будівництва, в першу чергу якісних доріг, створення нових робочих міст; самореалізація для потенційних підприємців; підвищення якості харчування; формування здорового способу життя; екологічну – збереження стану навколишнього середовища, відтворення родючості ґрунтів. Ці складові є наслідком ефективного поєднання державного та місцевого управління ресурсами, що знаходяться в розпорядженні громади та ініціативності членів громади.

Список використаних джерел

1. Зятковський І.В. Фінансове забезпечення бюджетних установ в умовах реорганізації сфери виробництва суспільних благ // Фінанси України. – 2006. – № 1. – С.13-23
2. Мортіков В. До питання про сутність локальних суспільних благ // Економіка України. – 2007. – № 3. – С. 68-73
3. Долішній М. Моделі державного регулювання в ринковій економіці [Текст] / М. Долішній // Економіка України. – 1999. – № 6. – С. 13-22
4. Гончарук Л.Я. Ефективність соціальної політики в умовах ринкових перетворень: проблеми соціалізації економічного розвитку [Текст]: автореф. дис. канд. екон. наук 08.09.01 / Гончарук Ліліана Яківна. – Львів. – 2001. – 30 с.
5. Ворона П.В. Державна підтримка малого і середнього бізнесу як стимулювання розвитку регіонів (зарубіжний досвід) [Текст] / П.В. Ворона // Економіка та держава. – 2010. – № 6. – С.80-82.
6. Laroque P. Social Security and Social Development // Bulletin of ISSA. – Vol. XIX. – 3-4, 1966.
7. Ramon S. Beyond Community Care: Normalisation and Integration. – Ward: Basingstoke, 1991. – 379 p.
8. Видатки за функціями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cost.ua/budget/expenditure/>
9. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
10. Практичний посібник з питань організації роботи органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://auc.org.ua/sites/default/files/library>
11. Поживанов, М. Об'єднані територіальні громади: наразі більше шкоди, ніж користі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/28757609.html>
12. Новини – Децентралізація – Децентралізація

влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://new.decentralization.gov.ua/news/34?page=509>

13. Тарасенко Н. Вибори до ОТГ у Південних областях України: результати, проблеми, оцінки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuvip.gov.ua

14. Переваги добровільно об'єднаних територіальних громад [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.if.gov.ua/news/perevagi-dobrovilno-ob-yednanih-teritorialnih-gromad>

15. Програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку «U-LEAD з Європою» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://donors.decentralization.gov.ua/>

16. Шпак Г.М. Перспективи розвитку органічного

виробництва в межах ОТГ [Текст] / Г.М. Шпак // Фінансова спроможність об'єднаних територіальних громад: очікування та реалії: тези доп. міжн. наук.-прак. конф. / Луцький національний технічний університет. - Рівне-Луцьк. – 2017.- С.50.

17. Шурик М.В. Децентралізація як ключова передумова раціонального відтворення природно-ресурсного потенціалу карпатського макрорегіону / М.В. Шурик // Фінансова спроможність об'єднаних територіальних громад: очікування та реалії: тези доп. міжн. наук.-прак. конф. / Луцький національний технічний університет. – Рівне-Луцьк. – 2017. – С. 48-50

ОДНОРОГ

Максим Анатолійович

Odnorog BTNAU@ukr.net

к.е.н., доцент, докторант,
Науково-дослідний
фінансовий інститут ДННУ
"Академія фінансового
управління" Міністерства
фінансів України

УДК 631.145:338.43

ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТІВ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ У ПРОЦЕСІ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

THE INTERACTION OF INNOVATIVE ECONOMIC AGENTS IN THE PROCESS OF INSTITUTIONAL CHANGE IN THE AGRICULTURAL SECTOR

У статті дається визначення взаємодії економічних суб'єктів, розглядається формування інституціональних та економічних принципів взаємодії суб'єктів інноваційної економіки в аграрній сфері.

В статье дается определение взаимодействия экономических субъектов, рассматривается формирование институциональных и экономических принципов взаимодействия субъектов инновационной экономики в аграрной сфере.

The article gives the definition of the interaction of economic agents, the formation of institutional and economic principles of interaction of innovative economic agents in the agricultural sector.

Ключові слова: взаємодія, економічні суб'єкти, аграрна сфера, інституціональні принципи, економічні принципи, соціальне партнерство, адаптація, обмін, інституціональні перетворення

Ключевые слова: взаимодействие, экономические субъекты, аграрная сфера, институциональные принципы, экономические принципы, социальное партнерство, адаптация, обмен, институциональные преобразования

Keywords: interaction of economic subjects of agrarian sphere, institutional principles, economic principles, social partnership, adaptation, change and institutional transformation

ВСТУП

Ефективне функціонування аграрної сфери економіки в цілому визначаються ступенем розвиненості її інститутів. Інституційні перетворення розглядаються сучасною інституціонально-економічною наукою як найважливіша умова ефективності реформування економіки. Інституційні зміни спрямовані на створення нових або оновлення наявних інститутів у процесі взаємодії суб'єктів інноваційної економіки. Значний внесок у дослідженні методологічних і теоретичних проблем інституціональних перетворень в аграрній сфері внесли такі відомі вітчизняні вчені, як М.І. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, П.Т. Саблук, О.Г. Шпикуляк та інші науковці. Однак багато питань щодо взаємодії суб'єктів інноваційної економіки у процесі інституціональних перетворень вимагають додаткових наукових досліджень, що й зумовило вибір теми наукової статті.

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні змісту та механізму процесу взаємодії суб'єктів інноваційної економіки у процесі інституціональних перетворень в аграрній сфері.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичною та методологічною основою є діалектичний метод пізнання і системний підхід. При узагальненні теоретичних і методологічних засад використано прийоми абстрактно-логічного методу, зокрема аналіз, синтез, індукція та дедукція. В аналітичних дослідженнях застосовано методи порівняння.

РЕЗУЛЬТАТИ

Взаємодія суб'єктів економіки являє собою процес узгодження дій, який передбачає взаємний вплив суб'єктів та їх адаптацію до економічних змін. Як динамічний процес, взаємодія обумовлює необхідність узгодження економічних інтересів, які реалізуються і розвиваються на принципах зворотного зв'язку. З одного боку, взаємодія розглядається як зв'язок між явищами, які взаємозумовлені і переходять один в одного [1], а з іншого – взаємодія – це процес зміни і розвитку стану, адаптації суб'єктів та їх функцій.

Таким чином, взаємодія економічних суб'єктів – це процес розвитку відносин співробітництва, узгодження дій по задоволенню потреб для досягнення своїх цілей, отримання вигоди та забезпечення взаємної адаптації суб'єктів до інституціональних змін. У сучасній ринковій економіці відносини взаємодії економічних суб'єктів ґрунтуються на принципах кооперації і узгодження інтересів зацікавлених сторін [2]. У цьому контексті взаємодію слід розглядати з позиції:

- обміну діяльністю між суб'єктами;
- взаємного впливу суб'єктів;
- адаптації до інституціональних змін;
- узгодження економічних інтересів.

Складність розвитку відносин взаємодії між суб'єктами економіки в аграрній сфері полягає в тому, що з одного боку спостерігається повільний процес інституціоналізації, а з іншого – сформувалася бага-

тоукладна аграрна економіка, ефективність функціонування якої багато в чому залежить від реалізації принципів координації, кооперації та інтеграції.

У цій ситуації перетворення економічних відносин в аграрній сфері призвели до неузгодженості інтересів суб'єктів, що представляють інтереси різних форм господарювання. Діюча система кредитування, оподаткування та диспаритету цін негативно впливають на кінцевий результат, так як в цих умовах інтереси сільських товаровиробників і переробних підприємств не збігаються.

Різноманіття форм господарювання, розрив функціонально-виробничих зв'язків між сільськогосподарськими підприємствами і регіонами, відсутність інститутів взаємодії між бізнесом і владою, між суб'єктами економіки сприяють зростанню нестабільності в аграрній сфері та зниженню рівня керованості в аграрному секторі економіки.

Це пояснюється тим, що адміністративні методи управління на вільних товаровиробників по суті не діють, а економічні та інституціональні механізми управління не ефективні. Це вимагає переосмислення діючої моделі управлінських відносин в аграрній сфері.

Інституціональні відносини в АПК формуються в процесі взаємодії агентів і господарювання в економіці, що є головним механізмом задоволення і узгодження різноманітних їхніх інтересів на основі пануючих у суспільстві норм. Домовленість між суб'єктами взаємодії досягається з використанням погоджувальних процедур, угод про співпрацю і формування збалансованих пріоритетів розвитку економічних відносин в аграрній сфері. При високому рівні узгодженості інтересів господарська діяльність суб'єктів буде ефективною, оскільки гарантовано зменшуються, обумовлені їх взаємодією між собою трансакційні витрати.

Суб'єктами взаємодії в економіці аграрної сфери виступають сільськогосподарська кооперація, фінансово-промислова група (ФПГ), агропромисловий холдинг, агропромисловий комбінат, аграрний кластер та окремі товаровиробники.

Однією з тенденцій розвитку аграрної сфери є прагнення самих підприємств сформувати різні форми співробітництва і партнерства, наново вибудувати ланцюжок руху аграрної продукції від сільгоспвиробника до роздрібної торгівлі. В даний час сфера заготівлі та переробки споживчої кооперації, розвиваючись практично в кожному сільському районі, виступає однією з основних сполучних ланок між сільськогосподарським виробником, споживачем та деякою мірою визначає економічне становище країни, особливо рівень життя сільського населення [3, с. 11].

Таким чином, сільськогосподарська кооперація реалізує стосунки взаємодії, сприяє виробленню нових інституціональних правил для учасників ринкової угоди. Великі гравці, виробляючи спільні стратегії, реалізують більш стабільні стосунки взаємодії, а дрібні – епізодичні або гнучкі відносини [4, с. 156].

Ефективність взаємодії суб'єктів у цих інтегрованих структурах залежить від вибору моделі інституціональних та економічних взаємин і принципів.

Інституціональні засади взаємодії переслідують

мету встановити збалансовані партнерські відносини і створити стимулюючі умови для підвищення соціальної відповідальності бізнесу в аграрній сфері. Основний предмет угод полягає у розробці заходів, спрямованих на досягнення взаємоприйняттого рівня узгодженості інтересів і взаємної зацікавленості сторін. До інституціональних принципів слід віднести:

- можливість вибору стратегії поведінки, партнера;
- обов'язковість для всіх суб'єктів (на основі контрактних відносин);
- формування інститутів взаємодії (адаптації та соціальної відповідальності) [5, с. 121].

Економічні принципи засновані на партнерській системі взаємодії і реалізуються у формі «обмінів», а також соціального партнерства між суб'єктами економіки.

Однак, основою соціального партнерства є цільові орієнтири всіх суб'єктів економіки, які в процесі взаємодії повинні бути рівноправними. Для вступу у партнерські відносини зацікавленому в них суб'єкту необхідно переконати іншого в тому, що пропонувані відносини взаємодії дозволяють реалізувати цільові настанови, вирішити спільні проблеми і, більш того, що без такої взаємодії ці проблеми або взагалі не можуть бути вирішені або вирішуються з великими витратами ресурсів (фінансових, матеріальних, тимчасових і інших), тобто менш ефективно.

Таким чином, предметом соціального партнерства є пріоритетний напрямок розвитку бізнесу, система гарантій і захисту економічних інтересів учасників процесу взаємодії.

В якості основних завдань досягнення ефекту взаємодії на основі реалізації партнерських відносин є наступні:

- формування інституту взаємодії;
- стимулювання розвитку локальних інституціональних організацій на основі державного замовлення, конкурсного механізму реалізації соціально-економічних проектів та грантових програм;
- використання різних способів мотивації в системі соціального партнерства (рейтинги соціальної відповідальності, конкурси підприємств, індекси соціальної відповідальності, законодавче регулювання, стандарти і норми, субсидії, податкові та неподаткові пільги тощо).

Організація процесу розвитку партнерських відносин заснована на об'єктивних вимогах і принципах його реалізації:

- демократичність, законність, добровільність, рівноправність сторін;
- гуманізм, соціальна солідарність, соціальна справедливість, свобода економічної діяльності, довірчі відносини;
- співпраця, обмін необхідною інформацією, обов'язковість і відповідальність виконання угод і договорів;
- толерантність, компроміс, консенсус.

Брати участь у партнерстві і брати на себе якусь соціальну відповідальність можна тільки добровільно. Якщо представники агропромислових підприємств самі роблять більше того, що належить, це говорить про їх високий рівень розвитку, тому підклю-

чаються до цього процесу лише ті аграрні структури, які досягли такого рівня і готові приміряти на себе стандарти соціального партнерства.

ВИСНОВКИ

Таким чином, партнерські відносини носять добровільний характер і, в той же час, реалізація цих відносин контролюється з боку інститутів взаємодії. Це багаторівневий процес, в якому агропідприємства в залежності від форм господарювання можуть знайти свою нішу.

Ефективність взаємодії суб'єктів економіки обумовлює необхідність у формуванні та реалізації наступних угод:

– формування програми механізму взаємодії суб'єктів, яка розподіляє завдання між взаємодіючими суб'єктами з урахуванням їх призначення і можливостей;

– укладення контрактів, угод (середньострокових і довгострокових);

– розробка механізму координації і адаптації учасників процесу взаємодії в умовах економічних та інституціональних змін. Реалізація цих заходів забезпечить процес інституціоналізації економіки в аграрній сфері.

Список використаних джерел

1. Гальцова О. Институциональные изменения в аграрном секторе Украины / О. Гальцова [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ur.edu.pl/pliki/Zeszyt15/23.pdf>.

2. Кириленко І.Г. Актуальні проблеми аграрної реформи в Україні в умовах системної кризи світової економіки / І.Г. Кириленко [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/Kyrylenko_IH/Aktualni_problemy_ahrarnoi_reformy_v_umovakh_kryzy.pdf.

3. Малік М.Й. Реформування власності і реструктуризація підприємств АПК / М.Й. Малік // Економіка АПК. – 2007. – № 11. – С. 9-13.

4. Роздайбіда О.В. Економіко-правові аспекти державної аграрної політики України / О.В. Роздайбіда, О.В. Білинська // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія «Економічна теорія та право»: зб. наук. пр. – Х.: Право, 2010. – № 3. – С. 152-161.

5. Трансформація інституціонального механізму природокористування в умовах глобалізації: екологічні імперативи та системні суперечності: [монографія] / З.В. Герасимчук, І.М. Вахович, В.А. Голян, А.О. Олексюк. – Луцьк: Надтир'я, 2006. – 228 с.

НЕСКОРОДЕВА
Інна Іванівна
innanesk10@gmail.com

УДК 658.14/.17:338.45:621

ПУСТОВГАР
Світлана Анатоліївна
pustovgar.s@ukr.net

**ПОБУДОВА ІНТЕРВАЛЬНОЇ ШКАЛИ
ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОГО
РИЗИКУ ПІДПРИЄМСТВ
МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ**

к.е.н., доцент, Національний
технічний університет
"Харківський політехнічний
інститут"

**BUILDING INTERVAL ASSESSMENT
SCALE OF THE FINANCIAL RISK OF
MACHINE-BUILDING ENTERPRISES**

к.е.н., викладач, Харківський
національний економічний
університет імені Семена
Кузнеця

У статті визначено показники-індикатори рівня фінансового ризику, побудовано інтервальну шкалу оцінювання рівня фінансового ризику, визначено нормативні значення фінансових показників для забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості машинобудівних підприємств.

В статье определены показатели-индикаторы уровня финансового риска, построена интервальная шкала оценивания уровня финансового риска, определены нормативные значения финансовых показателей для обеспечения платежеспособности и финансовой устойчивости машиностроительных предприятий.

The article defines indicators of financial risk level indicators, constructs an interval scale for assessing the level of financial risk, defines the normative values of financial indicators to ensure the solvency and financial sustainability of machine-building enterprises.

Ключові слова: фінансовий ризик, платоспроможність, фінансова стійкість, прибутковість

Ключевые слова: финансовый риск, платежеспособность, финансовая устойчивость, прибыльность

Keywords: financial risk, solvency, financial stability, profitability

ВСТУП

Політична та економічна ситуація, що склалася в Україні, загострює питання ефективного розвитку вітчизняних підприємств, функціонування яких відбувається в умовах невизначеності та спричинених нею фінансових ризиків. Складна ситуація в країні посилюється кризовим становищем однією з найважливіших її галузей – машинобудування, від стану та функціонування якої безпосередньо залежить стан та якісний рівень виробничого апарату країни.

Машинобудування забезпечує технікою паливну та енергетичну промисловість (від видобутку палива до його переробки та отримання електричної енергії), металургію, хімічне та інші виробництва, сільське й комунальне господарство. Тому важливим для економіки країни є моніторинг рівня фінансового ризику машинобудівних підприємств.

Вагомий внесок у дослідження фінансових ризиків підприємств та розробку підходів до їх мінімізації зробили такі вчені, як: S. Battiston [1], S. Martinez-Jaramillo [1], P. Chollet [2], B.W. Sandwidi [2], J.F.D. Cordova [3], E.C. Molina [3], P.N. López [3], T. Gietzen [4], W. Silva [5], H. Kimura [5], V.A. Sobreiro [5]. Не зважаючи на значну кількість напрацювань в даному напрямку, невирішеною залишається проблема ідентифікації рівнів фінансового ризику підприємств та визначення фінансових нормативів для забезпечення їх стійкого функціонування.

МЕТА РОБОТИ

Метою дослідження є удосконалення методичного інструментарію оцінки фінансових ризиків підприємств на основі побудови інтервальної шкали рівнів

показників-індикаторів фінансового ризику.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для вирішення мети дослідження використано методи: узагальнення, систематизації, метод «центру ваг», метод шкалування.

Визначення показників-індикаторів рівня фінансового ризику машинобудівних підприємств здійснено з використанням методу «центру ваг», відповідно до якого репрезентативним є той показник, який має найменшу суму Евклідових відстаней до інших показників групи. Розрахунок Евклідових відстаней здійснено за формулою [6]:

$$d_{ij} = \sqrt{\sum_{k=1}^m (x_{ik} - x_{jk})^2}, \quad (1)$$

де d_{ij} – відстань між i -тим та k -тим об'єктами;

x_{ik} – значення k -го показника для i -го об'єкта;

x_{jk} – значення k -го показника для j -го об'єкта.

Визначення допустимих рівнів показників-індикаторів фінансового ризику для забезпечення платоспроможності машинобудівних підприємств та їх стійкості до негативного впливу зовнішнього середовища здійснено із застосуванням методу шкалування за правилом «трьох сигм», відповідно до якого за точку відліку береться середнє значення варіаційного ряду.

Першочерговим завданням побудови інтервальної шкали є перевірка значень показників на нормальність закону розподілу за показником асиметрії (A_s) [7]:

$$A_s = \frac{\tilde{x} - M_e}{\sigma}, \quad (2)$$

де $\tilde{x}$ – середнє значення показника-індикатора рівня фінансового ризику підприємства;

M_e – медіана варіаційного ряду значень фінансових показників;

σ – середньоквадратичне відхилення значень фінансових показників.

$$\left\{ \begin{array}{l} (x_{\min}; \tilde{x} - 3\sigma \cdot k) - \text{низький рівень показника} \\ (\tilde{x} - 3\sigma \cdot k; \tilde{x} + 3\sigma \cdot (k+1)) - \text{середній рівень} \\ (\tilde{x} + 3\sigma \cdot (k+1); x_{\max}) - \text{високий рівень} \end{array} \right. \quad (3)$$

$$\left\{ \begin{array}{l} (x_{\min}; \tilde{x} - 3\sigma \cdot (k+1)) - \text{низький рівень показника} \\ (\tilde{x} - 3\sigma \cdot (k+1); \tilde{x} + 3\sigma \cdot k) - \text{середній рівень} \\ (\tilde{x} + 3\sigma \cdot k; x_{\max}) - \text{високий рівень показника} \end{array} \right. \quad (4)$$

де $x_{\min}$ – мінімальне значення показника;

$x_{\max}$ – максимальне значення показника;

k – коефіцієнт корегування.

Коефіцієнт корегування (k) для правобічної асиметрії визначається за формулою (5), для лівобічної – за формулою (6) [7]:

$$k = \frac{M_e - M_o}{M_e \cdot n}, \quad (5)$$

$$k = \frac{M_o - M_e}{M_o \cdot n}, \quad (6)$$

Якщо показник асиметрії перевищує $|0,5|$, то асиметрію необхідно вважати значимою [7]. Знак коефіцієнта асиметрії вказує на напрямок зміщення, так додатне значення коефіцієнта свідчить про правосторонню асиметрію, від'ємне – про лівосторонню.

У разі наявності правобічної асиметрії рівні показників визначаються за системою (3), для лівобічної – за системою (4) [7]:

де M_o – мода розподілу варіаційного ряду показників-індикаторів рівня фінансового ризику підприємства;

n – кількість ділень шкали, розташованих ліворуч та праворуч від медіани.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сучасний стан машинобудівної галузі України характеризується збитковістю діяльності, зниженням експортного потенціалу, нестабільністю динаміки обсягів виробництва та реалізації, обсягів інвестування (рис. 1-2) [8].

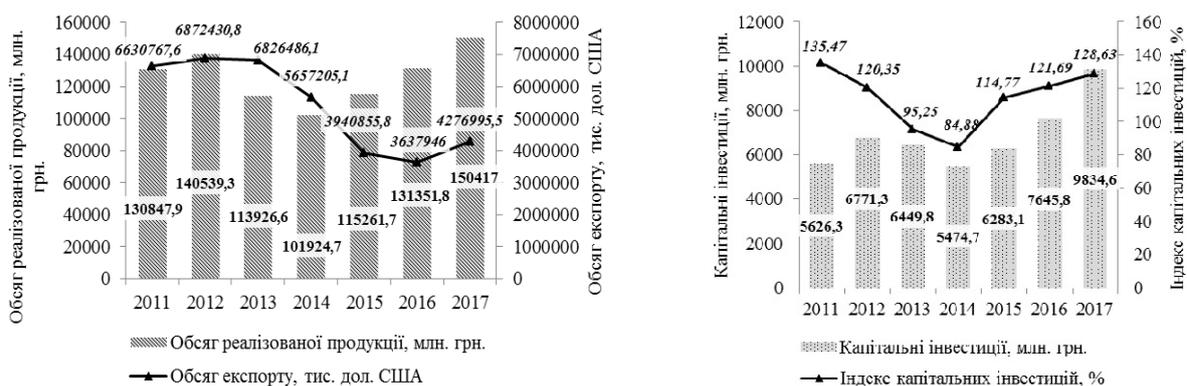

Рис. 1. Показники динаміки обсягів експорту, реалізації, капітальних інвестицій машинобудівної галузі за 2011-2017 рр.

Найбільш кризовим для галузі був 2014 р., коли у зв'язку з нестабільною макроекономічною та політичною ситуацією в країні, руйнуванням партнерських відносин з контрагентами, обсяги реалізації продукції машинобудування знизилися на 10,5 % порівняно з 2013 р., обсяги капітальних інвестицій – на 15,1 %. Починаючи з 2015 р. намітилася тенденція до збільшення обсягів реалізації продукції машинобудування,

проте у зв'язку з низькою конкурентоспроможністю продукції ця реалізація спрямована переважно на внутрішній ринок, що позначилося на негативній динаміці обсягів експорту. Окрім відсутності стійкої тенденції до зростання обсягів реалізації та експорту, діяльність машинобудівних підприємств є збитковою (рис. 2) [8].

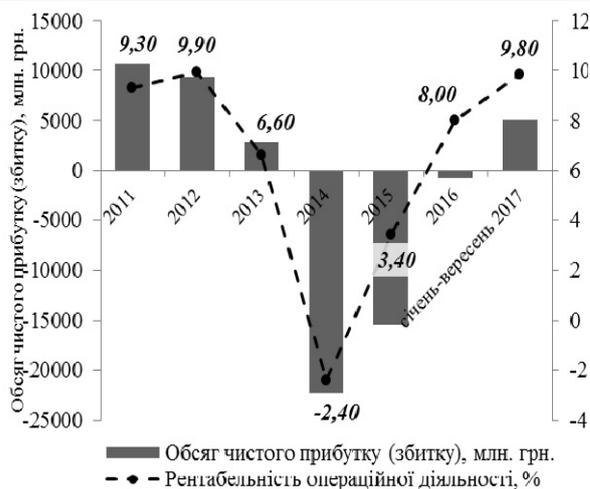

Рис. 2. Показники прибутковості підприємств машинобудівної галузі за 2011-2017 рр.

Протягом 2014-2016 рр. підприємства машинобудівної галузі понесли чисті збитки у розмірі: 22380,2 млн. грн. у 2014 р.; 15374 млн. грн. у 2015 р.; 732,2 млн. грн. у 2016 р.. За підсумками 3-х кварталів 2017 р. підприємства машинобудівної галузі отримали позитивне сальдо чистого фінансового результату у розмірі 5039,7 млн. грн., зріс показник рентабельності операційної діяльності до 9,8 %, проте частка прибуткових підприємств галузі знизилася на 1,2 в.п., що пояснюється збитковістю малих та середніх підприємств.

Проведений статистичний аналіз свідчить про нестійкий фінансовий стан підприємств машинобудівної галузі та високий рівень фінансового ризику.

У процесі своєї діяльності підприємства стикаються із значною кількістю фінансових ризиків, які поділяються на внутрішні та зовнішні. Оскільки підприємство не в змозі впливати на зовнішні ризики, першочергова роль відводиться управлінню внутрішніх з метою забезпечення стійкого фінансового стану підприємства, спроможного реагувати на негативний вплив зовнішнього середовища. До найбільш впливових внутрішніх ризиків відносяться: ризик зниження фінансової стійкості, згенерований недосконалою структурою капіталу; ризик неплатоспроможності, причиною виникнення якого є низька ліквідність активів підприємства, неузгодженість строків надходження і витрачання грошових коштів; інвестиційний ризик, який полягає в можливості виникнення непередбачених фінансових втрат у процесі інвестиційної діяльності [1-5].

Оскільки кожен із видів фінансового ризику визначається сукупністю фінансових показників, часто корелюючих між собою, з метою забезпечення адекватної оцінки із кожної групи виділено репрезентанти. Визначення показників-індикаторів рівня фінансового ризику машинобудівних підприємств з використанням методу «центру ваг» здійснено за формулою (1) на основі даних фінансової звітності таких машинобудівних підприємств, як: ПАТ «Точприлад»; ПрАТ «Куп'янський машинобудівний завод»; ПАТ «Харківський велосипедний завод ім. Г.І. Петровського»; ПАТ «Харківський ремонтно-механічний завод»; ПАТ «Завод Фрунзе»; ПАТ «Турбоатом»; ПАТ «Харківський підшипниковий завод»; ПАТ «Турбогаз»; ДП «Завод «Електроважмаш»; ПАТ «Харківський верстатобудівний завод»; ПАТ «Харківський коте-

льно-механічний завод»; ПАТ «Харківський машинобудівний завод «Світло шахтаря»; ПАТ «Електромашина»; ПрАТ «Харківський електротехнічний завод «Трансв'язок»; ПрАТ «НВП «Теплоавтомат»; ПрАТ «Харків-продмаш»; ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш»; ДП «Харківський електромеханічний завод»; ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе» за 2011-2017 рр..

Система показників оцінювання рівня фінансового ризику машинобудівних підприємств із виділенням репрезентативних показників наведена на рис. 3. Повнота та інформативність даної системи показників підтверджується результатами аналізу наукової літератури [1-5], доцільність віднесення фінансових показників до тієї чи іншої групи оцінювання фінансового ризику – значеннями показників внутрішньогрупової та міжгрупової дисперсії (міжгрупова дисперсія для всіх груп показників перевищує значення внутрішньогрупової).

Репрезентантом групи «ризик нераціональної структури капіталу» є коефіцієнт автономії, який характеризує рівень фінансової стійкості підприємства та показує частку власного капіталу у структурі джерел фінансування.

У групі «ризик неефективної фінансової діяльності» в якості репрезентативного показника виділено коефіцієнт оборотності капіталу, який відображає швидкість обороту сукупного капіталу підприємства і характеризує ефективність фінансової діяльності підприємства.

Репрезентантом, що відповідає за ризик зниження ліквідності є коефіцієнт абсолютної ліквідності, який визначається як відношення найбільш ліквідних активів (грошей та поточних фінансових інвестицій) до поточних зобов'язань.

Групу ризику неефективної операційної діяльності представляє коефіцієнт рентабельності продажу, який характеризує ефективність операційної діяльності, а саме – політики продаж підприємства.

Ризик незбалансованості грошових потоків визначається коефіцієнтом достатності чистого грошового потоку, який характеризує здатність підприємства задовольняти свої основні потреби за рахунок чистого грошового потоку.

Рис. 3. Система показників оцінювання рівня фінансового ризику машинобудівних підприємств

Показником-індикатором ризику неефективної інвестиційної діяльності є показник сукупної рентабельності інвестицій, який визначає прибутковість інвестиційної діяльності підприємства.

Отже, показниками-індикаторами рівня фінансового ризику підприємств машинобудівної галузі є коефіцієнти автономії (X_1), оборотності капіталу (X_2), абсолютної ліквідності (X_3), рентабельності продажу (X_4), достатності чистого грошового потоку (X_5), сукупної рентабельності інвестицій (X_6). Для цих показників за формулами (2), (5)-(6) розраховано статис-

тичні показники варіаційного ряду та визначено відповідність значень фінансових показників нормальному закону розподілу (табл. 1).

Значимою є асиметрія для коефіцієнтів автономії та оборотності капіталу, проте з метою забезпечення максимальної точності розрахунків для всіх фінансових показників враховано коефіцієнт корегування.

Результати визначення рівнів показників-індикаторів фінансового ризику машинобудівних підприємств за формулами (3)-(4) наведені у табл. 2.

Таблиця 1

Статистичні характеристики показників-індикаторів рівня фінансового ризику машинобудівних підприємств

Показник	Середнє значення	Медіана	Мода	Середньо-квадратичне відхилення	Коефіцієнт асиметрії	Тип асиметрії	Коефіцієнт корегування
X_1	0,39	0,43	0,20	0,01	-4,59	Лівобічна	1,97
X_2	0,81	0,52	0,77	0,34	0,87	Правобічна	-0,16
X_3	0,12	0,08	0,12	0,11	0,37	Правобічна	-0,19
X_4	-0,02	0,00	-0,20	0,22	-0,09	Лівобічна	0,16
X_5	0,05	0,05	0,05	0,56	0,01	Правобічна	0,00
X_6	0,03	0,00	0,01	0,11	0,25	Правобічна	-0,18

Таблиця 2

Рівні показників-індикаторів фінансового ризику машинобудівних підприємств

Показник	Рівень		
	Низький	Середній	Високий
Коефіцієнти автономії	$(-\infty; 0,30]$	$(0,30; 0,44]$	$(0,44; +\infty)$
Коефіцієнт оборотності капіталу	$[0; 0,98]$	$(0,98; 1,67]$	$(1,67; +\infty)$
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$[0; 0,18]$	$(0,18; 0,39]$	$(0,39; +\infty)$
Коефіцієнт рентабельності продажу	$(-\infty; -0,78]$	$(-0,78; 0,09]$	$(0,09; +\infty)$
Коефіцієнт достатності чистого грошового потоку	$(-\infty; 0,05]$	$(0,05; 1,74]$	$(1,74; +\infty)$
Коефіцієнт сукупної рентабельності інвестицій	$(-\infty; 0,09]$	$(0,09; 0,29]$	$(0,29; +\infty)$

Оскільки розрахунки проведено на основі фінансової звітності фінансово стійких, прибуткових підприємств машинобудівної галузі (ПАТ «Харківський ремонтно-механічний завод», ПАТ «Завод Фрунзе», ПАТ «Турбоатом», ПАТ «Турбогаз») та неплатоспроможних підприємств, які знаходяться на грані банкрутства (ПАТ «Точприлад», ПАТ «Харківський велосипедний завод ім. Г.І. Петровського», ПАТ «Харківський підшипниковий завод», ПАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш», ДП «Харківський електромеханічний завод», ПАТ «Харківський тракторний завод ім. С. Орджонікідзе»), розроблена система рівнів включає весь діапазон можливих значень показників та є універсальною для машинобудівних підприємств.

Для забезпечення платоспроможності, стійкого функціонування, мінімізації рівня фінансових ризиків машинобудівних підприємств необхідно дотримуватися високих значень показників: для коефіцієнта автономії – понад 0,44, для коефіцієнта оборотності капіталу – понад 1,67, для коефіцієнта абсолютної ліквідності – понад 0,39, для коефіцієнта рентабельності продажу – понад 0,09, для коефіцієнта достатності чистого грошового потоку – понад 1,74, для коефіцієнта сукупної рентабельності інвестицій – понад 0,29. Підтримання фінансових показників на такому рівні забезпечить високий рівень фінансової стійкості, ліквідності, прибутковості діяльності, що дасть змогу протидіяти негативному впливу системних ризиків.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження визначено систему показників-індикаторів рівня фінансового ризику підприємств, яка включає коефіцієнти автономії, оборотності капіталу, абсолютної ліквідності, рентабельності продажу, достатності чистого грошового потоку, сукупної рентабельності інвестицій. За цими показниками побудовано інтервальну шкалу оцінювання рівня фінансового ризику та визначено нормативні значення фінансових показників для забезпечення

платоспроможності та фінансової стійкості машинобудівних підприємств. Перспективами подальших досліджень у даному напрямку є розробка сценаріїв мінімізації фінансових ризиків вітчизняних підприємств.

Список використаних джерел

1. Battiston S. Financial networks and stress testing: Challenges and new research avenues for systemic risk analysis and financial stability implications / S. Battiston, S. Martinez-Jaramillo // Journal of Financial Stability. – 2018. – Vol. 35. – P. 6-16.
2. Chollet P. CSR engagement and financial risk: A virtuous circle? International evidence / P. Chollet, B.W. Sandwidi // Global Finance Journal. – 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1044028317300170>
3. Cordova J.F.D. Fuzzy logic and financial risk. A proposed classification of financial risk to the cooperative sector / J.F.D. Cordova, E.C. Molina, P.N. Lopez // Contaduría y Administración. – 2017. – Vol. 62, Is. 5. – P. 1687-1703.
4. Gietzen T. The exposure of microfinance institutions to financial risk / T. Gietzen // Review of Development Finance. – 2017. – Vol. 7, Is. 2. – P. 120-133.
5. Silva W. An analysis of the literature on systemic financial risk: A survey / W. Silva, H. Kimura, V.A. Sobreiro // Journal of Financial Stability. – 2017. – Vol. 28. – P. 91-114.
6. Моделирование финансовых потоков предприятия в условиях неопределенности / [Клебанова Т.С., Гурянова Л.С., Богониколос Н. и др.]. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2006. – 312 с.
7. Притула Н.І. Кредитно-рейтингова оцінка як інструмент ринку цінних паперів: автореферат дис. канд. екон. наук.: спец. 08.00.08. «Гроші, фінанси і кредит» / Н.І. Притула. – Суми, 2008. – 20 с.
8. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

МНАЦАКАНЯН
Ануш Едуардівна
anush.mnatsakanyan1
@gmail.com

УДК 341.174

студент, Національний
юридичний університет
України імені Ярослава
Мудрого

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ У КРАЇНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ

LABOR MIGRATION OF UKRAINIANS TO COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION: POSITIVE AND NEGATIVE CONSEQUENCES

Стаття розглядає проблемні аспекти трудової міграції, до яких відносяться причини, які породжують таке явище, наслідки, які воно спричиняє, а також масштаби цієї проблеми та можливі шляхи її подолання. У роботі наводяться статистичні дані, що стосуються міграції українців у країни Європейського Союзу та міграції в цілому як явища планетарного масштабу. За результатами дослідження зроблені висновки щодо необхідності дій з боку держави України для того, щоб зменшити обсяги трудової міграції, тим самим піднявши рівень українського ринку праці.

Статья рассматривает проблемные аспекты трудовой миграции, к которым относятся причины, которые порождают это явление, последствия, которые оно влечет за собой, а так же масштабы этой проблемы и возможные пути её преодоления. В работе указываются статистические данные по поводу миграции украинцев в страны Европейского Союза и миграции в общем как явления планетарного масштаба. По результатам исследования сделаны выводы о необходимости действий со стороны государства Украина для того, чтобы уменьшить объемы трудовой миграции, тем самым подняв уровень украинского рынка труда.

The article reveals the problematic aspects of labor migration, which includes the reasons that cause this phenomenon, the consequences it entails, the scope of this problem and possible ways of its overcoming. The work indicates statistical data about the migration of Ukrainians to countries of the European Union and migration in general as a phenomenon of a planetary scale. According to the results of the research, it was concluded about the necessity in actions of Ukrainian government in order to reduce the volume of labor migration, thereby raising the level of the Ukrainian labor market.

Ключові слова: міграція, трудова міграція, країна-реципієнт, країна-донор, причини міграції, наслідки міграції, Європейський Союз, Україна

Ключевые слова: миграция, трудовая миграция, страна-реципиент, страна-донор, причины миграции, последствия миграции, Европейский Союз, Украина

Keywords: migration, labor migration, recipient country, donor country, reasons of migration, consequences of migration, the European Union, Ukraine

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Споконвіків люди усіх національностей, рас і віросповідань прагнули кращого життя, але знайти його у своїй державі не вбачали можливим, тому вирушали до іншої країни. Міграція як масове явище, що виникло багато століть тому, зазнає постійних змін і є доволі динамічним процесом. Важливим питанням є дослідження причин і наслідків міграції для того, щоб відобразити всю її сутність та значення. Це явище має недоліки і переваги, а це означає, що наслідки можуть бути як позитивними, так і негативними. Розгляду

цієї проблеми і присвячена дана робота.

Аналіз останніх досліджень

Взагалі проблема міграції є дуже поширеною темою в наукових колах, оскільки завжди була доволі актуальним питанням. Але, зважаючи на динамічність цього процесу, наукових публікацій, які відображають її сутність, масштаби та проблематику станом на 2018 р., є дуже мало. Досить новими роботами з цього питання є статті таких науковців, як О. Пробоїв, І. Піонтківська, Н. Безрукова, В. Свічкарь, Г. Кухалейшвілі та ін..

МЕТОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ є визначення сутності та значення міграції, формулювання та аналіз її основних причин та наслідків, використовуючи статистичну інформацію.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У наш час у зв'язку із всебічним розвитком процесів глобалізації та новітніх технологій міграція як явище планетарного масштабу досягло небувалого рівня. Так, 18 грудня 2017 р. Департамент з економічних та соціальних питань ООН на своєму офіційному веб-сайті опублікував доповідь з міжнародної міграції, у якій вказав, що на даний момент у світі близько 258 млн. осіб проживають за межами країн свого походження, а це на 49 % більше, ніж було у 2000 р.. Найбільша кількість (майже 50 млн. осіб або 19 %) живе в США, а також Саудівській Аравії, Росії та Німеччині – у кожній з них живуть близько 12 млн. мігрантів. А країнами, з яких найбільше емігрує людей, є Індія (17 млн.), Мексика (13 млн.), Росія, Китай, Бангладеш, Сирія, Пакистан і Україна (від 6 до 11 млн. в кожній з країн) [1, с. 17].

Такий наплив мігрантів має негативні наслідки для Європейського Союзу: у 2015 р. на вирішення цієї проблеми Єврокомісія виділила 2,4 млрд. євро [2], і це не рахуючи 6 млрд. євро, які ЄС має виділити Туреччині до кінця 2018 р. на утримання 3 млн. біженців у рамках домовленостей [3].

Основними країнами-реципієнтами біженців в ЄС стали Німеччина, Швеція, Італія, Франція та Угорщина, у яких було зареєстровано 91 % від усіх заявок [4, с. 93]. Серед цих країн перше місце посідає Німеччина, яка веде ліберальну міграційну політику «відкритих дверей», що проводиться за ініціативою канцлера Ангели Меркель. Але багато чиновників цієї держави не підтримують таку політику, оскільки це є дуже витратним для ФРН. Так, витрати Німеччини у 2016 р. склали 20 млрд. євро у зв'язку із такою політикою.

Таким чином, міграція спричиняє зменшення населення в одній країні і відповідно його збільшення в іншій. Із зазначеного вище випливає, що Україна належить до країн-донорів, а не країн-реципієнтів, що означає відповідне зменшення кількості населення нашої держави. Так, зі Звіту Департаменту з економічних та соціальних питань Організації Об'єднаних Націй «Перспективи світового народонаселення» вбачається, що кількість населення України до 2050 р. може зменшитися на 18 % (до 36,4 млн.), а до 2100 р. – на 57 % (28,2 млн.) [5].

Обрання країни-реципієнта, як кінцевого пункту призначення для мігрантів, в більшості випадків залежить від таких факторів, як мова спілкування, установлені норми поведінки, відстань до своєї країни. Так, для українських громадян найбільш привабливими з точки зору виїзду на заробітки є Росія та Польща, оскільки територіально вони розташовані по сусідству з Україною, мови є дуже близькими та схожими одна на одну, а відмінностей в культурному, релігійному, виховному аспектах майже немає. Але слід вказати, що після зростання напруги між Україною та Російською Федерацією, починаючи з 2014 р., кількість українських мігрантів значно зменшилася у цій державі. Натомість, у Польщі ці показники зросли в

декілька разів, про що йдеться в Інфляційному звіті Національного Банку України за січень 2018 р.. Зокрема, за даними Eurostat, 87 % дозволів на проживання, які українці отримали в ЄС у 2016 р., їм надала Польща. Відповідно до даних Міністерства сім'ї, праці та соціальної політики Польщі, 95 % всіх дозволів на працевлаштування, виданих Польщею у першому півріччі 2017 р., отримали українські громадяни [6].

Така активна міграція українських громадян не є безпідставною, вона має безліч причин. Так, першою і напевно найголовнішою причиною слід назвати невисокий економічний рівень України. З 2014 р., після загальновідомих подій, економічна стабільність нашої країни дуже похитнулася, що, у свою чергу, відобразилося на благополуччі населення: курс долара та євро до української гривні піднявся майже в три з половиною рази, що відповідно вплинуло на ціни продуктів харчування, одягу, бензину, газу, електроенергії тощо.

Наступна причина нерозривно пов'язана із попередньою – низький рівень заробітних плат, пенсій та інших соціальних виплат, який став недостатнім для забезпечення нормального рівня життя. Справа в тому, що оплата праці невисококваліфікованих робіт в європейських країнах доволі часто перевищує рівень української заробітної плати за виконання престижної роботи. Тому громадяни України виїжджають в інші країни і працюють не за спеціальністю, і це можна пояснити такими факторами. По-перше, у деяких випадках, враховуючи специфіку роботи, для нерезидентів є неможливим працювати за спеціальністю (наприклад, юристом, викладачем); по-друге, більшість вакантних робочих місць є так званими невисококваліфікованими роботами (наприклад, вантажники, водії, столяри); по-третє, у більшості випадків роботодавці надають перевагу громадянам своєї держави, аніж іммігрантам.

Окрім цього, до причин міграції можна також віднести невелику кількість вільних робочих місць на українському ринку праці, особливо для осіб, які бажать влаштуватися на роботу за спеціальністю, здебільшого у вищому навчальному закладі. Тому багато хто обирає роботу не за фахом в іншій країні, а не на батьківщині, із вдвічі або втричі вищою заробітною платою.

Наведені вище аргументи не є виключним переліком причин зростання еміграції з України до країн ЄС, а є лише найбільш розповсюдженими факторами, що мотивують мігрантів виїжджати за межі своєї країни.

Міграція як явище міжнародного рівня призводить як до негативних, так і до позитивних наслідків. І, якщо мову вести про Україну, то, на жаль, негативні наслідки превалюють. Такі науковці, як Н.В. Безрукова та В.П. Свічкарь, у своїй спільній праці наводять широке коло наслідків, спричинених міграційними процесами українців. Так, до позитивних наслідків відносяться:

- 1) послаблення напруги на ринку праці, оскільки у зв'язку із трудовою міграцією з'являються нові робочі місця для безробітного населення України;
- 2) зменшення рівню безробіття;
- 3) покращення добробуту сімей мігрантів;

4) можливість мігрантів реалізувати свої здібності;

5) надходження коштів в Україну. Більша частина українців-мігрантів, виїжджаючи за кордон, залишають свою сім'ю на батьківщині, але періодично здійснюють перерахунки (частіше безготівкові) грошових коштів.

Так, за даними НБУ, у 2016 р. обсяги приватних грошових переказів становили 5,5 млрд. дол. або 5,8 % ВВП, з яких 20 % надійшли неформальними каналами, а за три квартали 2017 р. – 5,2 млрд. дол., що значно більше, ніж обсяги прямих іноземних інвестицій [7].

До негативних наслідків автори відносять майже вдвічі більше факторів, серед яких слід назвати такі:

1) втрата найпродуктивнішої частини робочої сили, оскільки більш за все емігрує молодь, науковці, фахівці тощо;

2) повернення в Україну трудових мігрантів пенсійного віку;

3) нелегальна трудова міграція не здійснює відрахувань до пенсійного та соціального фондів (відсоток нелегальних мігрантів складає майже половину від усього масиву, що є предметом наукових досліджень багатьох вчених);

4) втрата кваліфікації більшістю трудових мігрантів, які працюють не за спеціальністю;

5) виділення державою коштів для підготовки фахівців, які реалізують свої здібності і створюють додаткову вартість за кордоном. Тобто українці здобувають вищу освіту на батьківщині (тут набагато дешевше), деякі отримують стипендію, а після одержання диплому емігрують за кордон, тим самим позбавляючи український ринок праці кваліфікованих кадрів;

6) отримання мігрантами громадянства іншої країни, а згодом і переїзд із родиною на постійне проживання, що негативно впливає на демографічну ситуацію в Україні;

7) ризик потрапляння в ситуації торгівлі людьми (сексуальна експлуатація за кордоном, трудове рабство) та інші наслідки [8, с. 25].

Зважаючи на таку кількість негативних наслідків і їх значимість для економіки, Україна має вживати заходів для того, щоб зменшити такий потік емігрантів, а для цього необхідно здійснити ряд позитивних для громадян змін. Наприклад, підвищити рівень оплати праці жителів України, зменшити обсяги корупції, вирішити питання щодо стабілізації економіки та зменшення інфляції, прийняти ряд нормативно-правових актів, які будуть спрямовані на захист прав та інтересів працівників та інше.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши сутність та значення трудової міграції, можна стверджувати, що вона стала явищем планетарного масштабу, оскільки охопила собою величезну кількість громадян різних держав. Міграційні процеси мають важливе значення для економіки України, однак, на жаль, негативні наслідки цього процесу переважають над позитивними як в кількісних, так і в якісних показниках. Тому уряд має вжити ряд заходів, щоб покращити соціально-економічну ситуацію в країні, тим самим наблизивши її економіку до європейського рівня. Такі зміни стануть важливим кроком на шляху України до вступу в Європейський Союз.

Зважаючи на те, що протягом останніх років рівень трудової міграції безупинно підвищується, детальне вивчення цієї проблеми могло би сприяти більш ефективному аналізу цього явища та зменшенню негативних наслідків, які воно спричиняє.

Список використаних джерел

1. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2017). International Migration Report 2017 (ST/ESA/SER.A/403). – p. 17.
2. Еврокомиссия выделяет средства на борьбу с миграционным кризисом [Електронний ресурс] // Euronews.com. – 2015. – Режим доступу: <http://ru.euronews.com/2015/08/11/varying-reactions-around-europe-to-new-migrant-wave>
3. Кухалейшвілі Г. Проблеми біженці в ЄС: що пропонують євроскептики [Електронний ресурс] / Г. Кухалейшвілі // 112.ua. – 2017. – Режим доступу: <https://ua.112.ua/statji/problema-bizhentsiv-v-yes-yaki-varianty-proponuiut-ievroskeptyky-383004.html>
4. Пробоїв О.А. Напрями подолання міграційної кризи в країнах ЄС і врегулювання потоків нелегальної міграції / О.А. Пробоїв // Економіка і суспільство. – 2017. – № 8. – С. 89-95.
5. Офіційний веб-сайт Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/en/sections/issues-depth/population/index.html>
6. Інфляційний Звіт Національного Банку України за січень 2018 року [Електронний ресурс]. – 2018. – С. 29. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=63442010>
7. Піонтківська І. Трудова міграція українців: позитив теж є [Електронний ресурс] / І. Піонтківська // Економічна правда. – 2018. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2018/02/28/634533/>
8. Безрукова Н.В. Міграція робочої сили з України до ЄС: аналіз особливостей та наслідків / Н.В. Безрукова, В.А. Свічкарь // Бізнес Інформ. – 2016. – № 2. – С. 21-27.

СМІШНІШЕ НЕ ПРИДУМАЄШ АБО ЯК СУЧАСНА ПОЛІЦІЯ РЕАГУЄ НА АВТОУГОННІ ЗАЯВИ

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ
УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
В КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ
КИЄВО-СВЯТОШИНСЬКИЙ
ВІДДІЛ ПОЛІЦІЇ

вул. Хрещатик, 88, м. Боярка, 08153
тел. 406-07-83, ksviat@kv.npu.gov.ua

Директору ТОВ "Гусине"
Туманян А.О.

01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

17.04.2018 № 3839/109/2018/02-18
На № _____ від _____

Про надання інформації

Шановна Анна Оганесівна!

Повідомляємо, що Ваш запит від 10.04.2018 року, адресований до Головного управління Національної поліції в Київській області перенаправлений до Києво-Святошинського ВП ГУНП в Київській області, з приводу неотримання жодної інформації про стан розгляду заяви ТОВ від 22.12.2017 року № 64, зареєстровано в канцелярії за вхідним №398зі від 12.02.2017 року та розглянуто.

Інформую Вас, що згідно обліків інтегрованої інформаційно-пошукової системи Києво-Святошинського відділу поліції до канцелярії за вх. 12594 від 27.12.2017 р. через секретаря надійшла заява з ВДЗ ГУНП в Київській області за зверненням директора ТОВ "Гусине" Туманян А.О., щодо незаконного заволодіння транспортним засобом "Шкода Октавіа".

Дане повідомлення зареєстровано в журналі єдиного обліку заяв та повідомлень про вчиненні кримінальні правопорушення та інші події за № 664 від 05.01.2018 року. Матеріали перевірки розглянуто відповідно до розділу II Закону України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 № 393/96-ВР (зі змінами і доповненнями)- списано до справи № 345 від 16.01.2018 року та на Вашу адресу направлено відповідь.

Додаток: копія висновку 1 арк., копія відповіді 1 арк.

З повагою,
начальник

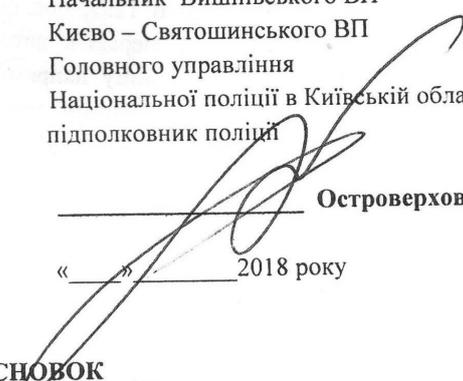

В.В. Свтушенко

вик. Гаркуша О.М.

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Начальник Вишнівського ВП
 Києво – Святошинського ВП
 Головного управління
 Національної поліції в Київській області
 підполковник поліції

 _____ **Островерхов О.О**

« _____ » 2018 року

ВИСНОВОК

Про результати розгляду звернення директора ТОВ «ГУСИНЕ», Туманян Анни Оганесівни .

16.01.2018 року

м. Вишневе

Мною, оперуповноваженим Києво – Святошинського відділу поліції Головного управління Національної поліції в Київській області мол. лейтенантом поліції Будніко Я.В. в період часу з 09.01.2018 року по 16.01.2018 року проведено перевірку з зверненням директора ТОВ «ГУСИНЕ», Туманян Анни Оганесівни, з приводу встановлення місця знаходження автомобіля марки «Шкода Октавіа».

Підставою для проведення перевірки є заява-звернення директора ТОВ «ГУСИНЕ» Туманян Анни Оганесівни .

У становив:

09.01.2018 року до чергової частини Вишнівського ВП Києво-Святошинського ВІ ГУНП в Київській області надійшла заява від директора ТОВ «ГУСИНЕ», Туманян Анн Оганесівни, з приводу встановлення місця знаходження автомобіля марки «Шкод Октавіа».

Зазначене повідомлення прийнято і зареєстровано до журналу єдиного обліку заяв повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події (ЄО) Вишнівського ВП Києво-Святошинського ВІ ГУНП в Київській області за ЖЕО № 661/664 № 298/109 від 09.01.2018 року.

В ході проведеної перевірки даної заяви встановлено, що ТОВ «ГУСИНЕ» стягувачем по відношенню до боржника – Короля Богдана Франковича, у власності якого перебуває авто «Шкода Октавіа», чорного кольору, з д.н.з. АІ 654 ВН.

22.12.2017 року, за адресою: м. Вишневе, вул. Вітянська, 4, було здійснено затримку автомобіля працівниками поліції, та після зупинки було складено опи

даного автомобіля. На місці перебувала довірена особа ТОВ «ГУСИНЕ», - І Дмитро.

Приблизно о 12:00 год. одразу ж після підписання працівником ТОВ «ГУСИНЕ» документів щодо передачі автомобіля, гр. Король Б.Ф. сів у вищевказаний автомобіль та поїхав у невідомому напрямку.

В законний термін розгляду матеріалу, ніяких підтверджуючих документів щодо права власності на автомобіль марки «Шкода Октавіа», ТОВ «ГУСИНЕ» не надало.

Після чого було встановлено, що дана подія містить ознаки цивільно-правових правовідносин.

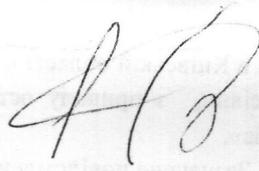
Встановити місце знаходження вищевказаного автомобіля не представилося за можливе.

Таким чином, враховуючи вищевикладене, на час прийняття рішення підстав для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань не має, оскільки в матеріалах перевірки не містяться ознаки кримінального правопорушення.

Уважав би:

1. Перевірку за заявою ТОВ «ГУСИНЕ». вважати завершеною.
2. На виконання п.6 ст.18, п.6 ст.19 Закону України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 №393/96-ВР письмово повідомити зацікавлених осіб.
3. Відповідно до Закону України «Про звернення громадян» та п.3.10 Положення «Про порядок роботи із зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України», затвердженого наказом МВС України від 10.01.2004 № 1177 матеріали перевірки списати до справи № _____ канцелярії Києво-Святошинського ВП ГУНП в Київській області для подальшого зберігання на встановлені нормативними документами МВС України строки.
4. Про результати розгляду звернення внести інформацію до підсистеми «Єдиний облік» Інтегрованої інформаційно-пошукової системи ОВС України.

Оперуповноважений
Києво-Святошинського відділу
Головного управління
Національної поліції в Київській області
м.л. лейтенант поліції

Я.В. Буднік

Погоджено:
Начальник СКП Вишнівського відділення
Києво-Святошинського відділу
Головного управління
Національної поліції в Київській області
капітан поліції

О.В. Олеснюк

**НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ
УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
В КИЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ
КИЄВО-СВЯТОШИНСЬКИЙ
ВІДДІЛ ПОЛІЦІЇ**

Директору
ТОВ «ГУСИНЕ»
Туманян А.О.
вул. Хрещатик, 44.
м. Київ, 01001

25.01.201 *Велік ЗС*
Шановна Анна Оганесівна

Києво-Святошинським відділом поліції розглянуто Вашу заяву щодо внесення відомостей до ЄРДР, зареєстрованих в ЖЕО № 661/243, № 664/242, № 1095/298, та розпочати досудове розслідування, що до встановлення місця знаходження автомобіля марки «Шкода Октавіа».

В законний час проведення перевірки по Вашій заяві було встановлено, що проведеними заходами встановити місце знаходження автомобіля марки «Шкода Октавіа» не виявилось за можливе.

Одночасно інформую Вас про те що згідно ст. 18 Закону України «Про звернення громадян» Ви маєте право ознайомитися з матеріалами перевірки по даному факту, подавати додаткові матеріали або наполягати на їх запиті, користуватися послугами адвоката.

Крім того повідомляю, відповідно до ст. 17 Закону України «Про звернення громадян», прийняте працівниками Києво-Святошинського ВП ГУ НП в Київській області рішення Ви маєте право оскаржити в Києво – Святошинському районному суді у встановлений законом термін. Відповідно до п.2 ст. 18 Закону Ви маєте право ознайомитися з матеріалами перевірки по Вашому зверненню, в кабінеті канцелярії Києво-Святошинського ВП ГУ НП в Київській області в робочі дні тижня з 09.00 по 18.00 години за адресою : м. Боярка вул. Хрещатик 88, тел. 4060783

З повагою

Начальник Вишнівського ВП
Києво-Святошинського
відділу ГУНП в Київській області

ор

О.О.Островерхов

*Копія вірно
інспектор
сектору моніторингу*

М. Гарбушо

Аудиторська фірма «Аналітик» пропонує аутсорсинг бухгалтерських послуг!

Аутсорсинг бухгалтерського обліку – це передача ведення бухгалтерського обліку сторонній фірмі.

Які ж переваги аутсорсингу бухгалтерських послуг?**1. Значна (!) економія коштів** на ведення бухобліку:

- економія за бухгалтерські послуги, за які **Ви нам платитимете принаймні на 1000 гривень менше, ніж штатному бухгалтеру**;
- економія на програмне забезпечення (1С, Медок, Ліга Закон тощо);
- економія на утримання офісу, комп'ютерної техніки.

2. Відтепер податкові та інші інспекції – це наші проблеми!

Ми беремо на себе повну матеріальну відповідальність за якість наданих бухгалтерських послуг, включаючи можливі санкції.

3. З нами Ви можете забути про головний біль з постійними пошуками бухгалтера, який у будь-який час може піти від Вас на іншу роботу.**4. Ми не йдемо у відпустку та не беремо лікарняний. Наша фірма справді гарантує безперервне та якісне ведення бухгалтерського обліку.**

І нарешті – з нами Ви не тільки отримаєте якісні бухгалтерські послуги. За додатковою домовленістю ми забезпечимо Вас необхідними податковими, юридичними консультаціями, аудиторськими послугами різного характеру.

Все що Вам потрібно – це:

- періодично передавати нам первинну бухгалтерську документацію;
- щомісячно отримувати від нас інформацію про податки та інші обов'язкові платежі;
- укласти із нами договір.

Зробіть вибір, вигідний для Вас!

(044)278-05-88

(097)178-90-89

(066)178-20-42

www.af-analitik.com.ua